

Joanna Kabzińska, Michalina Szafrńska ■

Strach przed przestępczością mieszkańców Krakowa w latach 2014–2016 w świetle wyników badań empirycznych An Empirical Analysis of Cracow Citizens' Fear of Crime in 2014–2016

Streszczenie: Celem artykułu jest zaprezentowanie wyników badań ilościowych „Bezpieczeństwo w Krakowie” dotyczących strachu przed przestępczością mieszkańców miasta przeprowadzonych w latach 2014–2016. Na potrzeby referowanych badań przyjęto definicję operacyjną, zakładającą trójskładową konstrukcję strachu przed przestępczością, zbliżoną do struktury postawy społecznej, składającą się z komponentów emocjonalnego, poznawczego i behawioralnego. Przedmiotem weryfikacji empirycznej uczyniono wybrane hipotezy co do przyczyn strachu przed przestępczością – hipotezę wiktyimizacyjną, hipotezę szczególnej podatności na wiktyimizację oraz hipotezę osłabienia kontroli społecznej. Badania zostały przeprowadzone za pomocą wywiadów telefonicznych CATI sześciokrotnie. Miarą strachu przed przestępczością był indeks strachu skonstruowany z pytań odnoszących się do trzech jego komponentów. W świetle wyników badań poziom obaw mieszkańców miasta przed przestępczością jest relatywnie niski. Znalaziono empiryczne potwierdzenie dla hipotezy wiktyimizacyjnej, zgodnie z którą doświadczanie strachu przed przestępczością ma związek z rzeczywistą wiktyimizacją. Hipoteza szczególnej podatności na wiktyimizację, związana z postrzeganiem samego siebie jako atrakcyjny cel kryminalnej aktywności, znalazła częściowe potwierdzenie w wynikach przeprowadzonych badań. Stwierdzono znane z literatury kryminologicznej prawidłowości (paradoks strachu przed przestępczością) dotyczące międzyplciowych różnic w zakresie strachu przed przestępczością, choć jego związki z wiekiem nie znalazły potwierdzenia. Wreszcie badania zdają się potwierdzać założenia hipotezy osłabienia kontroli społecznej w tym zakresie, w jakim odnosi się ona do dostrzeganych przez badanych oznak nieporządku w najbliższym otoczeniu. Nie znalaziono natomiast dowodów, które wskazywałyby na rozpad więzi sąsiedzkich jako przyczynę obaw mieszkańców.

Dr Joanna Kabzińska, SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny, Wydział Zamiejscowy w Katowicach (Polska), jkabzinska@swps.edu.pl; **dr Michalina Szafrńska**, Uniwersytet Jagielloński (Polska), michalina.szafranska@uj.edu.pl.

Słowa kluczowe: strach przed przestępczością, poczucie bezpieczeństwa, paradoks strachu przed przestępczością, badania ilościowe.

Abstract: The aim of the study is to present the results of the quantitative research project “Security in Cracow” concerning the issue of fear of crime of Cracow citizens between the years 2014–2016. For the purpose of the present research, an operational definition of fear of crime was adopted, according to which fear of crime is similar to a psychological construct of attitude, comprised of three components: cognitive, affective and behavioural. The research was additionally intended to verify selected hypotheses on the causes of fear of crime – the victimisation hypothesis, the vulnerability hypothesis and the reduction of social control hypothesis. The research was conducted via telephone interviews (CATI) six times. To measure fear of crime, an index was constructed based on the questionnaire items referring to its three components. In the light of the results of the past six rounds of the study, the level of citizens’ fear can be estimated as low. Evidence was found to support the victimisation hypothesis, according to which fear of crime is correlated with the experience of being an actual victim of a crime. Additionally, the vulnerability hypothesis that claims that fear of crime results from perceiving oneself as a potential target of criminal activity was partially confirmed in the light of the obtained results. Evidence was found to support the fear of crime paradox with reference to gender, though not to age differences. Finally, the reduction of the social control hypothesis states that fear of crime is related to the condition and strength of local communities. The obtained results suggest that respondents’ fear of crime is correlated to the perceived disorder in the nearest surroundings but no evidence was found that it is related to the disintegration of neighbourhood ties.

Keywords: fear of crime, sense of safety, fear of crime paradox, quantitative research.

Wprowadzenie

Ochrona bezpieczeństwa publicznego – zarówno w jego wymiarze obiektywnym (stan braku zagrożeń), jak i subiektywnym (poczucie bezpieczeństwa) – jest argumentem towarzyszącym licznym aktom instrumentalizacji prawa¹. Przedstawiciele centralnych i lokalnych organów administracji publicznej notorycznie wykorzystują społeczne niepokoje, dążąc do realizacji partykularnych interesów politycznych. Powszechność tego rodzaju praktyk jest niewątpliwie związana z „obsesją na tle bezpieczeństwa”, przejawianą przez wielu członków ponowoczesnych społeczeństw². Niski poziom akceptacji obywateli dla niekontrolowanego ryzyka, związany ze wzrastającym, a często wręcz nieuchronnym dostępem do informacji na temat groźących nam niebezpieczeństw, czyni strach przed przestępczością użytecznym narzędziem

¹ Na temat uwikłania problemu przestępczości w politykę zob. m.in.: J. Pratt, *Penal Populism*, Routledge, London–New York 2007; J. Simon, *Governing Through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*, Oxford University Press, New York 2007; M. Szafrńska, *Penalny populizm a media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015; K. Witkowska-Rozpara, *Przestępczość, środki masowego przekazu a polityka karna*, C.H. Beck, Warszawa 2011.

² Z. Bauman, *Plynny lęk*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2008, s. 227.

marketingu politycznego. Decydenci polityczni, potrafiący umiejętnie wykorzystać skłonność mediów do tematyki sensacyjnej³, mogą w sposób niemal zupełnie arbitralny definiować zagrożenia wymagające pilnej interwencji. Obawy towarzyszące obywatelom są zwykle bardzo zgeneralizowane i rozproszone⁴, „mogą migrować swobodnie od jednego problemu do drugiego niezależnie od powiązań logicznych czy przyczynowych”⁵, toteż ich ukierunkowanie na bardziej „uchwytną” kwestię przestępczości nie nastrocza politykom czy dziennikarzom większych problemów.

Intencją autorek jest osadzenie poczynionych tu rozważań w kontekście faktycznym, którym będzie jedna z niedawnych z prób wywoływania w Krakowie paniki moralnej – zjawiska nagłego rozprzestrzeniania się nieuzasadnionego lęku społecznego spowodowanego rzekomo nadzwyczajnym zagrożeniem dla społecznie istotnych wartości⁶. Ma ono zwykle dość schematyczny przebieg. Media publikują informację na temat dramatycznego zdarzenia lub serii zdarzeń. Gdy dostrzegają zainteresowanie obywateli, zaczynają publikować coraz bardziej drastyczne szczegóły lub gorączkowo poszukują informacji o podobnych przypadkach. W obywatelach wzbiera niepokój, który manifestują⁷. W efekcie politycy w świetle reflektorów prześcigają się w propozycjach bardzo widowiskowych, lecz zwykle fasadowych oraz zupełnie zbędnych zmian prawnych i organizacyjnych, które mają uchronić zaniepokojonych mieszkańców przed zagrożeniem. Ten tzw. cykl paniki moralnej⁸ znalazł swoje pełne odzwierciedlenie w wydarzeniach, do których doszło w Krakowie w 2013 r. Dziennikarze zainteresowali się kilkoma przypadkami przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu popełnionych w mieście, a związanych z porachunkami kibiców⁹.

³ R. Surette, *Media, Crime and Criminal Justice. Images, Realities, and Policies*, Cengage Learning, Stanford 2011, s. 33. Więcej na temat medialnych kryteriów atrakcyjności informacji dotyczących przestępczości zob. także: Ch. Greer, *Sex Crime and the Media. Sex Offending and the Press in a Divided Society*, Willan Publishing, Cullompton 2003, s. 46–60; Y. Jewkes, *Media i przestępczość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 33–64.

⁴ F. Furedi, *The only thing we have to fear is the 'culture of fear' itself*, <http://www.frankfuredi.com/pdf/fearessay-20070404.pdf>, kwiecień 2007, s. 5 [dostęp: 30.06.2017].

⁵ Z. Bauman, *Płynny lęk*, *op. cit.*, s. 10.

⁶ S. Cohen, *Folk Devils and Moral Panics*, Routledge, London–New York 2011, s. XXVII.

⁷ Na temat wpływu mediów na społeczne obawy związane z przestępczością zob. np.: V.J. Callanan, *Feeding the Fear of Crime. Crime-Related Media and Support for Three Strikes*, LFB Scholarly Publishing LLC, New York 2005, s. 78–84; K. Dowler, *Media consumption and public attitudes toward crime and justice: The relationship between fear of crime, punitive attitudes, and perceived Police effectiveness*, „Journal of Criminal Justice and Popular Culture” 2003, t. 10, nr 2, s. 109–126; A. Kossowska, K. Buczkowski, W. Klaus, I. Rzeplińska, D. Woźniakowska-Fajst, *Politicians, media, and society's perception of crime*, w: A. Šelih, A. Završnik (red.), *Crime and Transition in Central and Eastern Europe*, Springer, New York 2012, s. 37–63.

⁸ Y. Jewkes, *Media i przestępczość*, *op. cit.*, s. 5.

⁹ Jak donosiły portale informacyjne: „Bicie głową o chodnik, złamane nosy, zakrwawione ofiary. To sceny nie z peryferyjnych dzielnic, ale samego centrum Krakowa. Czy pęka mit o bezpiecznym, Starym Mieście?”, http://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,35798,12539273,Niebezpiecznie_w_centrum_Krakowa__Bojki__pobicia.html [dostęp: 30.06.2017].

Natomiast we wrześniu 2013 r. doszło do zabójstwa studenta, co obszernie relacjonowały zarówno media lokalne¹⁰, jak i ogólnopolskie¹¹, donosząc m.in., że „gród Kraka nożem i maczetą stoi”, jest „miastem bandyckim”, w którym „zbrodnia goni zbrodnię”¹². Wkrótce – śledząc doniesienia medialne – można było odnieść wrażenie, że przez miasto przetacza się fala przypadkowej i brutalnej przemocy, wobec której bezradny pozostaje system ochrony bezpieczeństwa obywateli.

W obliczu rzekomo nagłego i wzrastającego zagrożenia głos zabrali politycy, którzy manifestowali swoje oburzenie i potrzebę podjęcia stanowczych działań. Ich remedia sprowadzały się zasadniczo do ogólnych postulatów w duchu „zero tolerancji” oraz apeli o radykalne wzmocnienie formalnej kontroli społecznej (więcej patroli, więcej kamer)¹³. Znaleźli się jednak również tacy przedstawiciele samorządu terytorialnego, którym bliższa była idea polityki kryminalnej opartej na dowodach naukowych (*evidence based criminal policy*). Propaguje ona wdrażanie takich inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa, których skuteczność i celowość uzasadniają badania naukowe i – w rezultacie – ograniczenie w tej sferze znaczenia czynników ideologicznych lub politycznych¹⁴. Chodziło zatem przede wszystkim o sprawdzenie, czy przypisywany krakowianom strach przed przestępczością jest faktem społecznym czy też jedynie dziennikarskim artefaktem. Ponadto zmierzano do ustalenia, czy istnieją obiektywne powody do jego odczuwania w postaci zauważalnego wzrostu liczby przestępstw lub wykroczeń.

W analizie poziomu przestępczości z roku 2013 uwzględniono dwa typy czynów zabronionych: przestępstwa przeciwko mieniu popełnione bez użycia przemocy

---

¹⁰ Jak donosiła „Gazeta Krakowska”: „W Krakowie od noży nie giną już tylko kibole załatwiający swoje porachunki na peryferyjnych osiedlach, ale również zupełnie przypadkowi przechodnie, i to w samym centrum miasta”, <http://www.gazetakrakowska.pl/artykul/988531,atak-na-grodzkiej-zabojstwo-dawida-zszokowalo-mieszkancow-i-turystow,id,t.html> [dostęp: 30.06.2017]. Zob. także: http://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,35798,14571989,Znicze_i_listy_w_miejscu_zbrodni_na_ul_Grodzkiej.html [dostęp: 30.06.2017]; <http://krakow.onet.pl/krakow-zabojstwo-na-ul-grodzkiej-nie-zyje-23-latek/15svb>, [dostęp: 30.06.2017], <http://www.gazetakrakowska.pl/artykul/986760,atak-nozem-w-centrum-krakowa-nie-zyje-23latek-zdjecia,id,t.html> [dostęp: 30.06.2017].

¹¹ <http://www.tvn24.pl/krakow,50/podejrzany-o-zabojstwo-na-nagraniu-z-monitoringu-policja-szuka-swiadkow,353350.html> [dostęp: 30.06.2017]; http://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-mlody-meczczyna-zabity-w-centrum-krakowa,nId,1023235#utm_source=www.rmfm24.pl&utm_medium=relatedBottom&utm_campaign=1023286 [dostęp: 30.06.2017]; <https://www.wprost.pl/kraj/415822/Zabojstwo-w-Krakowie-Nozownik-zabil-24-latka.htm> [dostęp: 30.06.2017].

¹² <http://facet.interia.pl/sledztwo/news-krakow-splywa-krwia-cierpia-takze-niewinni,nId,2263273> [dostęp: 30.06.2017].

¹³ Poziom tych wypowiedzi niech zilustruje fragment emocjonalnej tyrazy jednej z radnych wygłoszonej podczas sesji rady miasta. Stwierdziła ona m.in. że „inne miasta w Polsce nie mają takiego problemu”, a „w późnych godzinach nocnych Kraków splywa krwią”, <http://krakow.onet.pl/burzliwa-debata-rady-miasta-krakow-splywa-krwia/3h2s7> [dostęp: 30.06.2017].

¹⁴ T. Gabor, *Evidence-based crime prevention programs: a literature review*, marzec 2011, <http://docplayer.net/449663-Evidence-based-crime-prevention-programs-a-literature-review.html>, s. 9 [dostęp: 30.06.2017].

(np. kradzież, kradzież z włamaniem, kradzież samochodu, uszkodzenie cudzej rzeczy) oraz przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu i mieniu popełnione z użyciem przemocy (np. przestępstwa rozbójnicze, bójki i pobicia, zabójstwa). W porównaniu z pięcioma innymi dużymi miastami w Polsce – Łodzią, Wrocławiem, Poznaniem, Gdańskiem i Warszawą – Kraków okazał się zaskakująco bezpieczny¹⁵. Charakteryzował się niższym poziomem przestępczości od większości uwzględnionych miast, przy czym dotyczyło to zarówno ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych, jak i poszczególnych typów czynów. Jeśli chodzi o czyny z pierwszej kategorii, Kraków w odniesieniu do wszystkich utrzymywał się w pierwszej trójce miast z najniższym współczynnikiem przestępczości (na 100 tys. mieszkańców). Co więcej, w odniesieniu do najcięższych przestępstw z tej kategorii (kradzież, kradzież z włamaniem) charakteryzował się współczynnikiem najniższym. Podobnych wniosków dostarczyła analiza dotycząca drugiej kategorii przestępstw. Tylko jedno miasto (Gdańsk) miało niższy współczynnik – tak demonizowanych przez media krakowskie i ogólnopolskie – zabójstw¹⁶. Ta sama prawidłowość dotyczyła bójki i pobicia. W zakresie przestępstw rozbójniczych Kraków wyprzedziły jedynie dwa miasta, natomiast współczynnik uszczerbków na zdrowiu ponownie był najniższy.

Oprócz diagnozy obiektywnego stanu bezpieczeństwa w listopadzie 2013 r. przeprowadzono pilotażowe badania poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa. Respondenci pytani o to, czy Kraków jest bezpiecznym miastem, odpowiedzieli twierdząco w 58% przypadków (odpowiedzi „zdecydowanie” i „raczej tak” analizowane łącznie). Odsetek ten był niższy, niż wynosi średnia dla kraju. W zbliżonych okresach na pytanie, czy Polska jest krajem, w którym żyje się bezpiecznie, twierdząco odpowiedziało 64% (kwiecień 2013)¹⁷ i 70% (grudzień 2013)¹⁸ ankietowanych Polaków. Jest to szczególnie ciekawe, jeśli wziąć pod uwagę znane z kryminologicznej literatury zjawisko wzrostu obaw wobec przestępczości wraz ze wzrostem odległości (*crime-is-rising-at-the-distance phenomenon*¹⁹), czyli tendencję do oceniania konkretnych rejonów jako tym mniej bezpiecznych, im dalej znajdują się od bezpośredniego miejsca zamieszkania respondenta. Innymi słowy, kraj jest zwykle oceniany jako mniej bezpieczny niż miejscowość, w której mieszka badany, ta zaś słabiej niż dzielnica zamieszkania itd. Fenomen ten wyjaśniany jest głównie w kontekście

¹⁵ W. Dadak, Bezpieczeństwo w Krakowie na tle dużych miast, referat wygłoszony 12 maja 2014 r. podczas konferencji *Więcej bezpieczeństwa w Krakowie*, niepublikowany.

¹⁶ Co jeszcze bardziej interesujące, analiza dynamiki przestępstwa zabójstwa w Krakowie również ukazuje tendencję spadkową w tym zakresie. To samo dotyczyło zresztą wszystkich pozostałych przestępstw z tej kategorii. Zob. *ibidem*.

¹⁷ CBOS, Bezpieczeństwo publiczne. Komunikat z badań, maj 2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_063_13.PDF [dostęp: 30.06.2017].

¹⁸ CBOS, Opinie o bezpieczeństwie narodowym. Komunikat z badań, luty 2014, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_018_14.PDF [dostęp: 30.06.2017].

¹⁹ K.F. Ferraro, *Fear of Crime, Interpreting Victimization Risk*, State University of New York Press, New York 1995, s. 44.

źródeł informacji o przestępczości: o ile poziom bezpieczeństwa w najbliższej okolicy oznaczamy na podstawie własnych doświadczeń, o tyle dla bardziej oddalonych miejsc kluczowe są tzw. źródła z drugiej ręki (*second hand sources*), zwłaszcza za pośrednictwem media²⁰. Potwierdzeniem tej tendencji we wspomnianych badaniach pilotażowych były odpowiedzi mieszkańców Krakowa na pytania dotyczące poczucia bezpieczeństwa w najbliższej okolicy – na tak sformułowane pytanie twierdząco odpowiedziało 86% respondentów²¹.

Zastanawiające wyniki badań skłoniły władze miasta do nawiązania regularnej współpracy z badaczami w celu stałego monitorowania stanu bezpieczeństwa i poczucia bezpieczeństwa mieszkańców oraz podejmowania adekwatnej doń reakcji. Zmaterializowała się ona w postaci Porozumienia na rzecz bezpieczeństwa zawartego 8 stycznia 2014 r. pomiędzy Gminą Miejską Kraków a Uniwersytetem Jagiellońskim oraz wielu podjętych w jego ramach działań, wśród których ważne miejsce zajmują prowadzone od 2014 r. cykliczne badania strachu przed przestępczością wśród mieszkańców Krakowa²². Niniejszy artykuł zawiera podsumowanie i zbiorczą interpretację dotychczasowych sześciu edycji badań. W tekście omówione zostaną teoretyczne i metodologiczne problemy związane z empiryczną analizą strachu przed przestępczością, a także próby ich przewyżczenia w przedmiotowych badaniach.

1. Strach przed przestępczością jako przedmiot badań społecznych

Strach przed przestępczością był w ostatnich dziesięcioleciach przedmiotem pogłębianej i wszechstronnej refleksji metodologicznej. Badania prowadzone nad nim początkowo (w latach 60. XX w.) – bez wyznaczenia ram teoretycznych, a jedynie na podstawie intuicyjnego rozumienia strachu przed przestępczością, a ponadto z wykorzystaniem prostych, jednowskaźnikowych sondaży – prowadziły do wyraźnie rozbieżnych rezultatów. Z uwagi na ich wyjątkową podatność na polityczną manipulację wśród kryminologów wciąż aktualny jest, szeroko głoszony wówczas, postulat doskonalenia wykorzystywanych metod pomiaru. Szczegółowe zrelacjonowanie przebiegu tej dyskusji, z uwagi na założone cele niniejszego opracowania, nie wydaje się zasadne, tym bardziej że na ten temat istnieją już kompleksowe

²⁰ *Ibidem*, s. 44 i n.

²¹ W badaniach ogólnopolskich przeprowadzonych w kwietniu 2013 r. na analogiczne pytanie o bezpieczeństwo okolicy miejsca zamieszkania twierdząco odpowiedziało 89% respondentów; por: CBOS, Bezpieczeństwo publiczne. Komunikat z badań, maj 2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_063_13.PDF [dostęp: 30.06.2017].

²² Więcej informacji na temat Porozumienia na rzecz bezpieczeństwa i działań podjętych w jego ramach: <http://www.ksp.wpia.uj.edu.pl/porozumienie-na-rzecz-bezpieczenstwa> [dostęp: 30.06.2017].

opracowania²³. Zwrócona zostanie jedynie uwaga na niektóre jej wątki, które unaczniają różnorodność wykorzystywanych konceptualizacji (a w rezultacie również wskaźników strachu) oraz pomogą uzasadnić dokonane w krakowskich badaniach wybory metodologiczne.

Śledząc rozwój badań nad przedmiotowym zjawiskiem, można zauważyć dwie tendencje. Po pierwsze, kolejne zyskujące popularność ujęcia teoretyczne strachu przed przestępczością odpowiadają zasadniczo na zapotrzebowanie wynikające ze stosowanych technik badawczych. Dostrzegane niedoskonałości i ciągłe wrażenie „nieuchwytności” strachu przed przestępczością stymulowały najpierw próby wykorzystywania coraz bardziej złożonych badań ilościowych, a następnie zwrot w kierunku metodologii jakościowej. Wydaje się, że wśród badaczy nadal przeważają ci, którzy przez strach przed przestępczością rozumieją wąsko pojmowaną reakcję afektywną na realną lub potencjalną wiktymizację²⁴ bądź postawę społeczną wobec rzeczywistego lub antycypowanego zagrożenia (dla siebie lub znaczących innych)²⁵. Nie brak jednak i takich, którzy rozpatrują strach w kategoriach trwałej cechy osobowości²⁶ lub konstruktu społecznego mieszczącego w sobie cały szereg społecznie nadawanych znaczeń. Jego zawartość może ulegać dynamicznym przekształceniom wraz ze zmianą eksponowanych w dyskursie publicznym tematów i reprezentować skonkretyzowane, zawoalowane obawy m.in. przed odmiennością (*fear of otherness*)²⁷, terroryzmem czy obecnością obcych w najbliższym otoczeniu (*fear of stran-*

---

²³ W literaturze polskiej zob.: P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 83–135. Ponadto patrz także: G. Vanderveen, *Interpreting Fear, Crime, Risk and Unsafety*, Boom Juridische Uitgevers, Den Haag 2006, s. 23–84.

²⁴ Na przykład zdaniem Janeane Garofalo strach przed przestępczością jest „emocjonalną reakcją charakteryzującą się poczuciem zagrożenia lub lęku”. Zob. J. Garofalo, *The fear of crime: causes and consequences*, „The Journal of Criminal Law and Criminology” 1981, t. 72, nr 2, s. 840. Kenneth F. Ferraro definiuje go jako „emocjonalną reakcję obawy (*dread*) lub lęku (*anxiety*) na przestępczość lub symbole, które dana osoba kojarzy z przestępczością”, natomiast Mark Warr jako „poczucie zaniepokojenia lub zagrożenia, związane ze świadomością lub przewidywaniem niebezpieczeństwa”. Zob. odpowiednio: K.F. Ferraro, *Fear of Crime...*, *op. cit.*, s. 23; M. Warr, *Fear of crime in the United States: Avenues for research and policy*, „Criminal Justice” 2000, t. 4, s. 453.

²⁵ Tzw. trójkomponentowa koncepcja strachu przed przestępczością zyskała relatywnie dużą popularność z uwagi na jej użyteczność w badaniach empirycznych. Zakłada ona, że strach przed przestępczością jest pewnym konglomeratem wzajemnie zależnych myśli, odczuć i zachowań, a zatem tworem o konstrukcji zbliżonej do postawy społecznej. W Polsce wykorzystywana była m.in. w międzynarodowym projekcie *Insecurities in European Cities*, którego wyniki zawiera publikacja: K. Krajewski (red.), *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast. Kraków na tle innych miast europejskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008. Wykorzystano ją również w omawianych tu badaniach (por. niżej).

²⁶ Zob. np.: D.A. Chadee, N.J. Virgil, J. Ditton, *State-trait anxiety and fear of crime*, w: M. Lee, S. Farrall (red.), *Fear of Crime. Critical Voices in an Age of Anxiety*, Routledge–Cavendish, London–New York 2009, s. 169, 170.

²⁷ R.J. Sampson, W.B. Groves, *Community structure and crime. Testing social-disorganisation theory*, „American Journal of Sociology” 1989, t. 94, nr 4, s. 781.

gers)²⁸. Wreszcie strach bywa ujmowany jako eklektyczny twór, na który składają się zgeneralizowane i rozproszone lęki życiowe związane z bardzo szeroko rozumianym bezpieczeństwem (nie tylko osobistym, ale także m.in. socjalnym czy prawnym)²⁹. Tak różnorodnie rozumiany problem badawczy, często dość bezrefleksyjnie, umieszczany był pod chwytliwą etykietą „strachu przed przestępczością”. Niekiedy natomiast badacze stosujący tę samą definicję zjawiska używali terminów odmiennych do jego nazwania, m.in. „lęk” (*anxiety*), „niepokój” (*unease*), „zaniepokojenie” (*worry*), „obawa” (*concern*), „brak poczucia bezpieczeństwa” (*insecurity*) czy „poczucie zagrożenia” (*feeling of unsafety*)³⁰. Chaos pojęciowy pogłębiała dodatkowo gotowość do swobodnego i prowadzącego do nietrafnych wniosków porównywania wyników badań przeprowadzonych z wykorzystaniem różnych definicji strachu i odmiennych technik pomiaru.

Po drugie, warto zauważyć, jak przemożne znaczenie dla różnic w sposobie rozumienia strachu przed przestępczością ma stosowany charakter badań nad tym fenomenem. Wiąże się to ze znaczącym ograniczeniem obszaru badawczego. Analizy – zlecane często przez instytucje skoncentrowane na własnych celach oraz dysponujące ograniczonym budżetem – sprowadzają się zwykle do ustalenia przestrzennego rozkładu strachu przed przestępczością na danym terenie oraz poznania podstawowych zmiennych społeczno-demograficznych warunkujących zmiany w obrazie zjawiska, jak np. płeć, wiek, rasa, pochodzenie etniczne, miejsce zamieszkania czy status społeczno-ekonomiczny. Przeważnie wykorzystuje się tu jednowskaźnikowe sondaże opinii publicznej, często poświęcone szerszej problematyce, np. jakości życia, zaufaniu do instytucji publicznych, doświadczeniom wiktyimizacyjnym itp.³¹

²⁸ S. De Groff, *And my mama said: the (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys*, „Youth Society” 2008, t. 39, nr 3, s. 271.

²⁹ W najnowszych ogólnopolskich badaniach nad tym fenomenem P. Ostaszewski posłużył się terminem „lęku przed przestępczością”, definiując go jako „emocję lub postawę w dużym stopniu oderwaną od samej przestępczości, a bliżej związaną z generalnymi obawami doświadczanymi przez ludzi, z ich stylem życia i podejmowanymi kontaktami międzyludzkimi”. Zob. P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością*, *op. cit.*, s. 44.

³⁰ Gabry Vanderveen przeprowadziła analizę treści literatury oraz materiałów badawczych pochodzących z obszaru anglojęzycznego i Holandii, dotyczących „tak zwanego strachu przed przestępczością”. Udało jej się zidentyfikować kilkadziesiąt różnych konceptualizacji stosowanych przy jego omawianiu i badaniu, w tym m.in. takie angielskie terminy, jak: *fear of crime*, *fear of victimisation*, *fear of criminal victimisation*, *fear of personal security*, *feelings of safety*, *feelings of unsafety*, *feelings of security*, *feelings of insecurity*, *feelings of anxiety*, *experience of danger*, *experience of safety*, *experience of risk*, *perception of danger*, *perception of safety*, *perception of risk* i wiele innych. Por. G. Vanderveen, *Interpreting Fear...*, *op. cit.*, s. 336, 337.

³¹ Zwykle sprowadzają się one do zadania tzw. pytania standardowego („Jak bezpiecznie czuje się Pan/i, spacerując samotnie po zmroku w okolicach miejsca zamieszkania?” – „Bardzo bezpiecznie”, „Raczej bezpiecznie”, „Raczej niebezpiecznie”, „Bardzo niebezpiecznie”). Pytanie to stało się obiektem szerokiej krytyki (zob. niżej). Por. S. Farrall, D. Gadd, *Evaluating crime fears: A research note on a pilot study to improve the measurement of the ‘fear of crime’ as a performance indicator*, „Evaluation” 2004, t. 10, nr 4, s. 494, 495; F.P. Williams, M.D. McShane, R.L. Akers, *Worry about victimization: An*

Rzadziej stosowane są bardziej rozbudowane badania kwestionariuszowe uwzględniające różne wymiary strachu, a w konsekwencji różnorodne jego symptomy. Jeszcze rzadziej natomiast prowadzi się badania o charakterze czysto poznawczym, dotyczące np. tego, w jaki sposób jednostki doświadczają strachu przed przestępczością w życiu codziennym, czy i na ile da się go wyabstrahować spośród innych obaw towarzyszących jednostce, a także, jakie są jego psychologiczne konsekwencje³². W rezultacie mimo iż strach przed przestępczością był jednym z głównych przedmiotów kryminologicznych badań empirycznych w ostatnim półwieczu, o jego naturze nadal wiadomo znacząco mniej niż o – czymkolwiek by był – częstotliwości jego występowania i rozkładzie w ramach populacji.

Kolejnym źródłem potencjalnych trudności w badaniu strachu przed przestępczością jest wielość teorii wyjaśniających jego przyczyny. Obserwowany w badaniach na całym świecie rozdźwięk pomiędzy poziomem obiektywnego zagrożenia przestępczością a strachem przed nią skłonił badaczy do weryfikowania alternatywnych teorii pozwalających zrozumieć ten fenomen. Odczuwanie wyższego poziomu strachu najpierw wiązano z wcześniejszymi doświadczeniami wiktyimizacyjnymi jednostki (tzw. perspektywa indywidualna)³³. O ile początkowo analizowano jedynie wpływ realnej wiktyimizacji na badane zjawisko, o tyle z czasem uwagę badaczy przykuła wiktyimizacja wyobrażona, czyli percypowana podatność na wiktyimizację (*vulnerability*). Wśród czynników ją kształtujących wymienia się samoocenę jednostki co do możliwości stawienia czoła zagrożeniu lub ucieczki, postrzeganie własnej atrakcyjności jako celu ataku oraz percypowaną powagę konsekwencji wynikających z przestępstwa. Im silniejsze przekonanie jednostki o podatności na atak, tym silniejszy strach³⁴. Koncepcja ta stała się źródłem wyjaśnień dla sto-

---

alternative and reliable measure for fear of crime, „Western Criminology Review” 2000, t. 2, nr 2, <http://wcr.sonoma.edu/v2n2/williams.html> [dostęp: 30.06.2017].

³² Wśród przykładów badań jakościowych nad strachem przed przestępczością wskazać można studium Marian Tulloch nad rodzicielskim strachem przed przestępczością wykorzystujące wywiady indywidualne i zogniskowane wywiady grupowe (M. Tulloch, *Parental fear of crime. A discursive analysis*, „Journal of Sociology” 2004, t. 40, nr 4, s. 362–377) czy też badania Alexandry Fanghanel z zastosowaniem wywiadów pogłębionych dotyczące kształtowania się wiedzy nastolatków na temat współczesnych zagrożeń (A. Fanghanel, *The trouble with safety: Fear of crime, pollution and subjectification in public space*, „Theoretical Criminology” 2015, t. 20, nr 1, s. 57–74). W badaniach nad stymulowaniem obaw przez media i polityków wykorzystuje się natomiast jakościową analizę treści. Zob. D.L. Altheide, *The Columbine shootings and the discourse of fear*, „American Behavioral Scientist” 2009, t. 52, nr 10, s. 1354–1370.

³³ Zob. na przykład: H. Kury, T. Ferdinand, *The victim's experience and fear of crime*, „International Review of Victimology” 1998 t. 5, nr 2, s. 93–140; W.G. Skogan, *The impact of victimization on fear*, „Crime & Delinquency” 1987, t. 33, nr 1, s. 135–154; A. Tseloni, Ch. Zarafonitou, *Fear of crime and victimization a multivariate multilevel analysis of competing measurements*, „European Journal of Criminology” 2008, t. 5, nr 4, s. 387–409.

³⁴ J. Jackson, *Bridging the social and the psychological the fear of crime*, w: M. Lee, S. Farrall (red.), *Fear of Crime. Critical Voices in an Age of Anxiety*, Routledge–Cavendish, London–New York 2009, s. 147.

sunkowo często obserwowanego w badaniach wysokiego poziomu strachu wśród kobiet, osób starszych oraz osób niezamożnych³⁵. Oprócz tego ponadprzeciętny strach przed przestępczością związany z podwyższoną percepcją podatności na wiktymizację łącznie z takimi cechami, jak pochodzenie rasowe i etniczne oraz orientacja seksualna³⁶.

Przyczyn strachu upatrywano również w osłabionej kondycji wspólnot lokalnych, objawiającej się poprzez różnorodne przejawy dezorganizacji w najbliższym otoczeniu (np. zaniedbane budynki, graffiti, wałęsająca się młodzież, żebractwo) lub rozpad spójności społecznej (tzw. perspektywa mikrospołeczna). Brak poczucia bezpieczeństwa wiązano z podwyższoną percepcją ryzyka wiktymizacji wśród mieszkańców, tę ostatnią natomiast z osłabieniem formalnej lub nieformalnej kontroli społecznej w sąsiedztwach³⁷. Wreszcie odpowiedzialność za nieadekwatny do stanu bezpieczeństwa poziom strachu przypisywano dezinformującej aktywności środków masowego przekazu i polityków (tzw. perspektywa makrospołeczna)³⁸. Ponadto zwracano także uwagę na ważką rolę postępującego procesu społecznej zmiany oraz niestabilnej sytuacji ekonomicznej, które powodują nagromadzenie się tzw. zgeneralizowanych lęków życiowych, interpretowanych i artykułowanych przez jednostki jako strach przed przestępczością³⁹. Czynniki te, analizowane początkowo

³⁵ Na poziom odczuwanego strachu mogą wpływać również percypowane konsekwencje materialne przestępstwa (zwłaszcza przeciwko mieniu), które zależne są od potencjału zarobkowego i posiadanego majątku. Możliwość szybkiego usunięcia szkód bez znacznego uszczerbku dla jakości życia może niwelować strach. Por. Ch. Pantazis, D. Gordon, *Do the 'poor' experience more crime and greater fear of crime than the 'rich'?*, w: D. Dorling, L. Simpson (red.), *Statistics in Society*, Arnold, London 1998, s. 55. Do podobnych wniosków prowadzi analiza danych na temat strachu przed przestępczością w państwach europejskich (i Izraelu). Zob. Ch. Vaclair, B. Bratanova, *Income inequality and fear of crime across the European region*, „European Journal of Criminology” 2017, t. 14, nr 2, s. 221–241.

³⁶ Jak pokazały badania, strach ten jest uzasadniony, gdyż przynależność do mniejszości rasowych (etnicznych) i seksualnych rzeczywiście jest czynnikiem zwiększającym prawdopodobieństwo zostania ofiarą przestępstwa. Zob. F.D. Boateng, N.S. Adjekum-Boateng, *Differential perceptions of fear of crime among college students: The race factor*, „Journal of Ethnicity in Criminal Justice” 2017, t. 15, nr 2, s. 138–159; K. Parker, *Black-white differences in perceptions of fear of crime*, „The Journal of Social Psychology” 1988, t. 128, nr 4, s. 487–494; D. Meyer, E.A. Grollman, *Sexual orientation and fear at night: Gender differences among sexual minorities and heterosexuals*, „Journal of Homosexuality” 2014, t. 61, nr 4, s. 453–470.

³⁷ B.C. Renauer, *Reducing fear of crime. Citizen, police, or government responsibility?*, „Police Quarterly” 2007, t. 10, nr 1, s. 41–62. Koncepcje tłumaczące strach przed przestępczością osłabieniem lub rozpadem więzi społecznych w ramach wspólnot lokalnych odwołują się również do takich pojęć, jak m.in. „kolektywna efektywność” czy „kapitał społeczny”. Zob. C.G. Roman, A. Chalfin, *Fear of walking outdoors. A multilevel ecologic analysis of crime and disorder*, „American Journal of Preventive Medicine” 2008, t. 34, nr 4, s. 306.

³⁸ Zob. np. D. Chadee (red.), *Psychology of Fear, Crime and the Media: International Perspectives*, Routledge, New York 2016, *passim* i cytowana tam literatura.

³⁹ Zob. np. D. Hummelsheim, H. Hirtenlehner, J. Jackson, D. Oberwittler, *Social insecurities and fear of crime: A cross-national study on the impact of welfare state policies on crime-related anxieties*, „European Sociological Review” 2011, t. 27, nr 3, s. 327–345; J. Jackson, *Bridging the social and the sociological*

niezależnie od siebie, zaczęto na późniejszym etapie badań integrować, tworząc bardziej kompleksowe modele przyczyn strachu przed przestępczością⁴⁰.

2. Metoda

2.1. Hipotezy i zmienne

Na potrzeby badań przyjęto definicję operacyjną, zgodnie z którą strach przed przestępczością jest zbiorem wzajemnie zależnych poglądów i ocen dotyczących przestępczości oraz porządku publicznego, a także związanej z tym dyspozycji do określonych zachowań. Innymi słowy, ujęcie to zakłada trójskładową konstrukcję strachu przed przestępczością, zbliżoną do struktury postawy społecznej. Komponent kognitywny (poznawczy) mierzony był przede wszystkim poprzez oszacowanie indywidualnej percepcji ryzyka wiktymizacji (pytanie o prawdopodobieństwo stania się ofiarą wybranych przestępstw i wykroczeń)⁴¹. Ponadto starano się ustalić, na ile kwestie związane z bezpieczeństwem postrzegane są przez respondentów jako ważne bieżące problemy miasta. Drugi komponent – afektywny (emocjonalny) – to poczucie bezpieczeństwa. Oczywiście może być ono kształtowane zarówno przez zagrożenia w przestrzeni publicznej, jak i prywatnej (np. przemoc domowa), jednak w badaniach skoncentrowano uwagę na tej pierwszej sferze⁴². Ostatni z komponentów – behawioralny – dotyczy stosowanych przez jednostkę środków ostrożności, które służą mają ochronie przed wiktymizacją⁴³.

---

in the fear of crime, w: M. Lee, S. Farrall (red.), *Fear of Crime. Critical Voices in an Age of Anxiety*, Routledge, New York 2009; K. Sessar, H. Herrmann, W. Keller, M. Weinrich, I. Breckner, *Insecurities in European Cities. Crime-Related Fear Within the Context of New Anxieties and Community-Based Crime Prevention*, Department of Criminology of the University of Hamburg, Hamburg 2004.

⁴⁰ Przegląd podejść integrujących założenia różnych hipotez na temat uwarunkowań strachu przed przestępczością znaleźć można w: P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością*, *op. cit.*, s. 190–206.

⁴¹ Na percepcję ryzyka wpływać może zarówno realne zagrożenie związane z przestępczością, jak i inne czynniki, takie jak choćby wrażenie nieporządku w najbliższym otoczeniu, poczucie braku formalnej kontroli społecznej (np. brak reakcji policji, straży gminnej/miejskiej lub władz lokalnych) na zachowania aspołeczne, poczucie rozpadu więzi w ramach wspólnot sąsiedzkich, zagospodarowanie przestrzenne, obecność/brak rozwiązań technicznych zapobiegających przestępczości (np. właściwe oświetlenie, monitoring).

⁴² Warto przypomnieć, że istotnym czynnikiem wpływającym na poziom obaw związanych z przestępczością może być posiadanie dzieci lub innych osób bliskich, które postrzegamy jako potencjalne ofiary przestępstwa. Odczuwanie obaw przed wiktymizacją osób bliskich określa się mianem strachu altruistycznego lub zastępczego. Niestety – ze względu na konieczność znacznego ograniczenia czasu trwania badań – ten wymiar strachu przed przestępczością nie był szczegółowo analizowany. K.A. Snedker, *Altruistic and vicarious fear of crime: Fear of others and gendered social roles*, „Sociological Forum” 2006, t. 21, nr 2, *passim*.

⁴³ Wyróżnia się tutaj zachowania ochronne (*protective behaviors*) oraz unikowe (*avoiding behaviors*). Do pierwszych zaliczyć można np. wybór mieszkania na osiedlu grodzonym/strzeżonym, zakup zamków, żaluzji, alarmów lub drzwi antywłamaniowych, zakładanie prywatnych kamer monitoringu

Dane zgromadzono, wykorzystując technikę wywiadów telefonicznych ze wspomaganiami komputerowym (ang. CATI: *Computer Assisted Telephone Interviews*). Wybrana technika wykluczała postawienie dużej liczby pytań oraz wymuszała rezygnację z tych, które wymagałyby nadmiernego wysiłku od respondenta. Nie było zatem możliwe sprawdzenie wszystkich zmiennych, które – zgodnie z wynikami dotychczasowych badań – mogły korelować ze strachem przed przestępczością. Ostatecznie, mając na uwadze wyniki dotychczasowych badań społecznych, zdecydowano się na weryfikację następujących hipotez badawczych:

- a) *Hipoteza wiktyimizacyjna*: Ofiary przestępstw charakteryzować się będą wyższym poziomem strachu przed przestępczością niż osoby bez doświadczeń wiktyimizacyjnych.
  - ZMIENNA: (nie)bycie ofiarą przestępstwa.
- b) *Hipoteza szczególnej podatności na wiktyimizację*: Kobiety, osoby starsze oraz osoby oceniające swoją sytuację materialną jako złą charakteryzować się będą wyższym poziomem strachu przed przestępczością niż osoby nieprzynależące do tych kategorii.
  - ZMIENNE: płeć, wiek, samoocena statusu ekonomicznego.
- c) *Hipoteza osłabienia kontroli społecznej*: Osoby, które dostrzegają w najbliższym otoczeniu liczne przejawy nieporządku, odczuwają silniejszy strach przed przestępczością niż te, które takich przejawów nie widzą lub dostrzegają ich mniej. Osoby deklarujące dłuższy czas zamieszkiwania w obecnym miejscu odczuwają słabszy strach przed przestępczością niż osoby o krótkim stażu zamieszkania. Osoby mieszkające w wysokich blokach lub domach jednorodzinnych odczuwają silniejszy strach przed przestępczością niż te, które mieszkają w innych typach budynków.
  - ZMIENNE: dostrzeganie przejawów nieporządku w najbliższym otoczeniu, okres zamieszkiwania w aktualnym miejscu, typ zabudowy⁴⁴.

---

lub czujników ruchu, korzystanie z usług agencji ochrony osób i mienia, zaopatrzenie się w broń, paralizator lub gaz pieprzowy, udział w kursie samoobrony itd. Drugie natomiast polegają m.in. na unikaniu przebywania w określonych miejscach (ulicach, dzielnicach) lub znalezienia się w sytuacjach postrzeganych jako ryzykowne (np. samotny spacer po zmroku, wpuszczenie nieznajomego do mieszkania, pozostawianie dzieci bez nadzoru).

⁴⁴ Dwie ostatnie zmienne powiązać można z tymi teoriami wyjaśniającymi strach przed przestępczością, które upatrują go w rozpadzie więzi sąsiedzkich i erozji nieformalnej kontroli społecznej. Oprócz tego w badaniach weryfikowano również to, czy silny strach przed przestępczością koreluje z niską oceną stanu formalnej kontroli społecznej. Wskaźnikami tej ostatniej była niska ocena działalności instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny (policja, Straż Miejska Miasta Krakowa) oraz gotowość mieszkańców do współpracy z tymi podmiotami. Jest to jednak zagadnienie na tyle obszerne, że zrezygnowano z jego omówienia w tym artykule.

2.2. Narzędzie badawcze

Badania prowadzone były na podstawie kwestionariusza przygotowanego przez pracowników i współpracowników Katedry Socjologii Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego we współpracy z Biurem Badań Społecznych „Obserwator”. Jako narzędzie badawcze posłużył kwestionariusz złożony z 33 pytań. Pytania zasadnicze (20) objęły cztery podstawowe zagadnienia:

- problemy i zagrożenia w Krakowie;
- bezpieczeństwo w Krakowie, dzielnicy i bezpośredniej okolicy miejsca zamieszkania;
- wiktyimizacja, prawdopodobieństwo wiktyimizacji oraz środki ochrony przed nią;
- ocena służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny.

Pozostałych 13 pytań dotyczyło wybranych cech społeczno-demograficznych respondentów (metryczka).

2.3. Dobór próby

Badanie realizowano dwukrotnie w ciągu roku, począwszy od roku 2014. Do tej pory odbyło się sześć jego edycji: w marcu i wrześniu 2014 r., czerwcu i wrześniu 2015 r. oraz kwietniu i wrześniu 2016 r. Operatem wykorzystanym przy doborze próby była baza telefoniczna mieszkańców Krakowa, obejmująca zarówno telefony stacjonarne, jak i komórkowe. Próba badawcza była nieproporcjonalna ze względu na dzielnice: w każdej z 18 administracyjnych dzielnic Krakowa zrealizowano po ok. 100 wywiadów – łącznie:

- w dwóch edycjach badania w 2014 r. (odpowiednio, $N = 1815$ i $N = 1770$);
- w dwóch edycjach badania w 2015 r. (odpowiednio, $N = 1808$ i $N = 1811$);
- w dwóch edycjach badania w 2016 r. (odpowiednio, $N = 1820$ i $N = 1803$).

W celu zapewnienia reprezentatywności próba została zważona przy uwzględnieniu następujących zmiennych: płeć, wiek oraz dzielnica. Ważenia dokonano na podstawie metody poststratyfikacyjnej RIM. W efekcie ważenia uzyskano reprezentatywną próbę dorosłych mieszkańców Krakowa ze względu na płeć (tabela 1), wiek (tabela 2) oraz dzielnice zamieszkania.

Tabela 1. Struktura płci badanej próby

Płeć	Marzec 2014		Wrzesień 2014		Czerwiec 2015		Wrzesień 2015		Kwiecień 2016		Wrzesień 2016	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kobieta	984	54,2	961	54,3	990	54,7	993	54,8	995	54,7	987	54,7
Mężczyzna	831	45,8	810	45,7	818	45,3	818	45,2	824	45,3	816	45,3
Ogółem	1815	100,0	1770	100,0	1808	100,0	1811	100,0	1819	100,0	1803	100,0

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Struktura wieku badanej próby

Wiek	Marzec 2014		Wrzesień 2014		Czerwiec 2015		Wrzesień 2015		Kwiecień 2016		Wrzesień 2016	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
18-24	227	12,5	152	8,6	115	6,4	98	5,4	119	6,6	158	10,0
25-34	357	19,7	326	18,4	509	28,2	478	26,4	393	21,6	390	20,0
35-44	408	22,5	354	20,0	212	11,7	286	15,8	345	18,9	296	17,8
45-54	279	15,4	261	14,8	269	14,9	234	12,9	262	14,4	251	13,8
55-64	267	14,7	282	15,9	320	17,7	290	16,0	274	15,1	298	17,3
65 i więcej	276	15,2	394	22,3	383	21,2	425	23,5	426	23,4	409	21,1
Ogółem	1815	100,0	1770	100,0	1808	100,0	1811	100,0	1819	100,0	1803	100,0

Źródło: badania własne.

3. Wyniki badań

3.1. Komponenty strachu przed przestępczością

Miarą strachu przed przestępczością w badaniach, w zaprezentowanym rozumieniu trójkomponentowym, był indeks strachu, skonstruowany na podstawie pytań kwestionariusza odnoszących się do trzech komponentów strachu przed przestępczością – emocjonalnego, poznawczego i behawioralnego.

Komponent emocjonalny. Komponent emocjonalny strachu przed przestępczością mierzyły dwa pytania kwestionariusza dotyczące poczucia bezpieczeństwa podczas spaceru w okolicy miejsca zamieszkania w ciągu dnia oraz po zmroku. Począwszy od pierwszej edycji badania (w marcu 2014 r.), odnotowywano bardzo wysoki odsetek odpowiedzi pozytywnych na pytanie o poczucie bezpieczeństwa podczas spaceru w ciągu dnia (konsekwentnie przekraczający poziom 90%⁴⁵). Najniższy odsetek we wrześniu 2015 r. wyniósł 93,2%, najwyższy zaś odnotowany w kwietniu 2016 r. – 96,3% (tabela 3).

Zaobserwowano znaczący (w porównaniu z ocenami bezpieczeństwa w ciągu dnia) spadek poczucia bezpieczeństwa respondentów w okolicy miejsca zamieszkania po zmroku (tabela 4). Niemniej jednak w okresie dokonywanych pomiarów obserwuje się wzrost pozytywnych ocen poczucia bezpieczeństwa podczas wieczornego spaceru (najniższy odsetek ocen pozytywnych we wrześniu 2014 r. – 46,8%, najwyższy zaś we wrześniu 2016 r. – 56,1%⁴⁶).

Komponent poznawczy. Miarę komponentu poznawczego strachu przed przestępczością stanowiło szacowane przez respondentów ryzyko wiktylizacji, czyli subiektywna ocena prawdopodobieństwa, że badany mógłby w najbliższym czasie stać się ofiarą przestępstwa. Tak rozumiane ryzyko wiktylizacji sondowały dwa pytania kwestionariusza: pierwsze, dotyczące prawdopodobieństwa doświadczenia przez respondentów zdarzeń skutkujących fizyczną lub psychiczną krzywdą (wulgarnych zaczepek, pobicia, potrącenia przez samochód, napadnięcia i obrabowania oraz seksualnej napaści), oraz drugie, doświadczenia przestępstw i wykroczeń przeciwko mieniu (drobnej kradzieży, włamania do mieszkania oraz kradzieży samochodu)⁴⁷.

Analiza wyrażonych przez respondentów ocen co do prawdopodobieństwa doświadczenia zdarzeń przeciwko osobie wskazuje, że niezmiennie krakowianie za najbardziej prawdopodobne uznają potrącenie przez samochód, wulgarny zaczepki oraz napaść i rabunek (wykres 1).

⁴⁵ Oceny skrajnie i umiarkowanie pozytywne analizowane łącznie.

⁴⁶ Oceny skrajnie i umiarkowanie pozytywne analizowane łącznie.

⁴⁷ W celu ułatwienia komunikacji z badanymi zrezygnowano przy tym z nazw wywodzących się z języka prawnego i wykorzystano określenia czynów funkcjonujące w języku potocznym.

Tabela 3. Ocena poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania w ciągu dnia w latach 2014–2016 (%)

	Czy czuje się Pan(i) bezpiecznie, spacerując w okolicy miejsca zamieszkania w ciągu dnia?					
	Marzec 2014	Wrzesień 2014	Czerwiec 2015	Wrzesień 2015	Kwiecień 2016	Wrzesień 2016
Zdecydowanie tak	53,0	57,7	66,9	65,2	52,5	64,8
Raczej tak	40,7	35,6	27,8	28,0	43,8	30,3
Ani tak, ani nie	2,8	3,1	1,9	2,0	1,8	1,8
Raczej nie	1,8	2,5	1,5	2,5	1,1	1,6
Zdecydowanie nie	0,8	0,4	1,3	1,3	0,4	0,8
Nie wiem	0,9	0,7	0,6	1,0	0,3	0,7
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

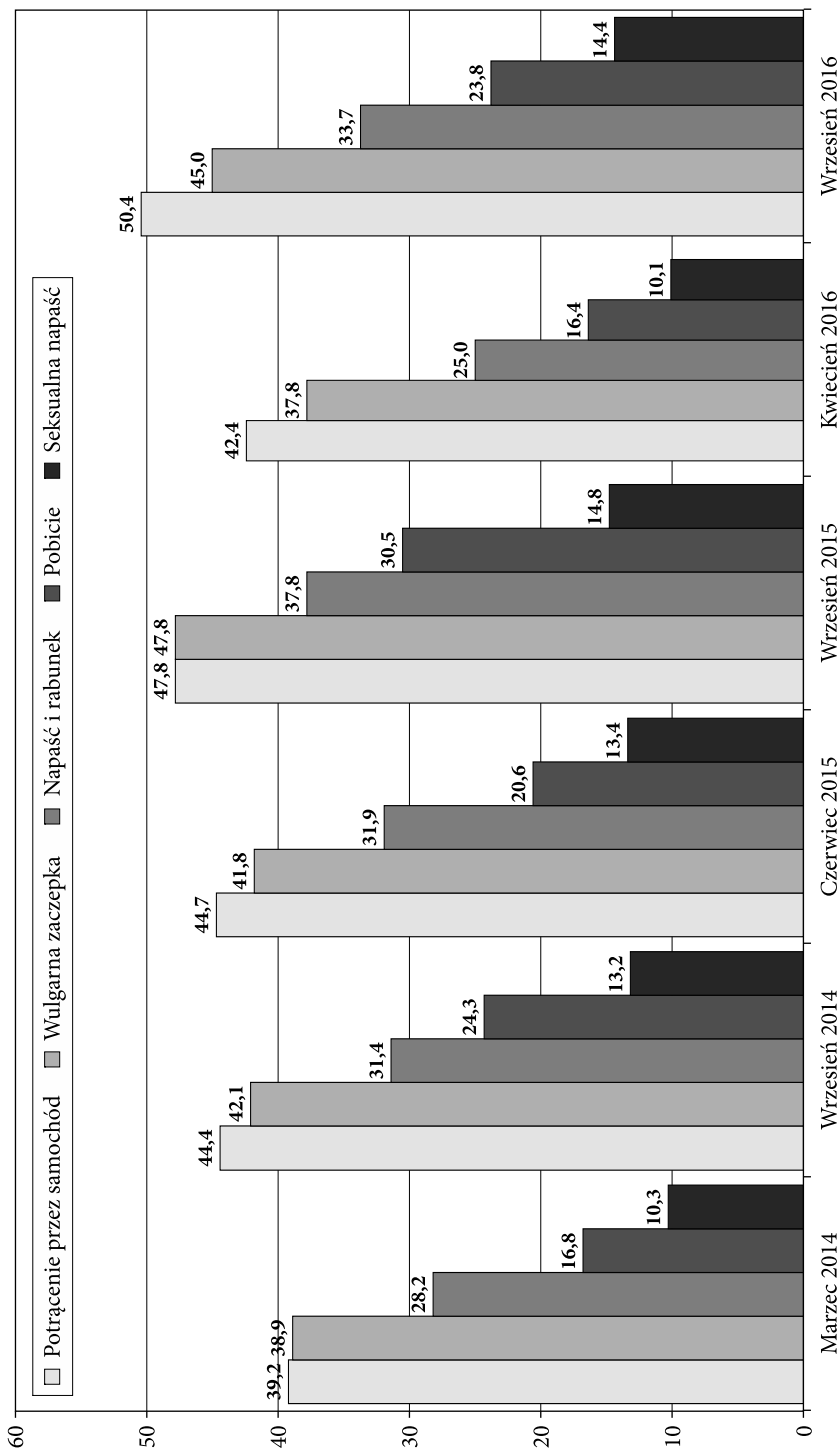
Źródło: badania własne.

Tabela 4. Ocena poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania po zmroku w latach 2014–2016 (%)

	Czy czuje się Pan(i) bezpiecznie, spacerując w okolicy miejsca zamieszkania po zmroku?					
	Marzec 2014	Wrzesień 2014	Czerwiec 2015	Wrzesień 2015	Kwiecień 2016	Wrzesień 2016
Zdecydowanie tak	12,3	17,9	22,8	24,6	15,1	24,1
Raczej tak	34,9	28,9	30,8	28,0	38,7	32,0
Ani tak, ani nie	12,2	9,3	7,0	10,8	13,1	8,2
Raczej nie	25,7	25,4	20,8	19,1	20,3	17,8
Zdecydowanie nie	8,7	9,6	10,7	10,0	6,3	6,9
Nie wiem	6,1	9,0	7,9	7,6	6,6	11,1
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne.

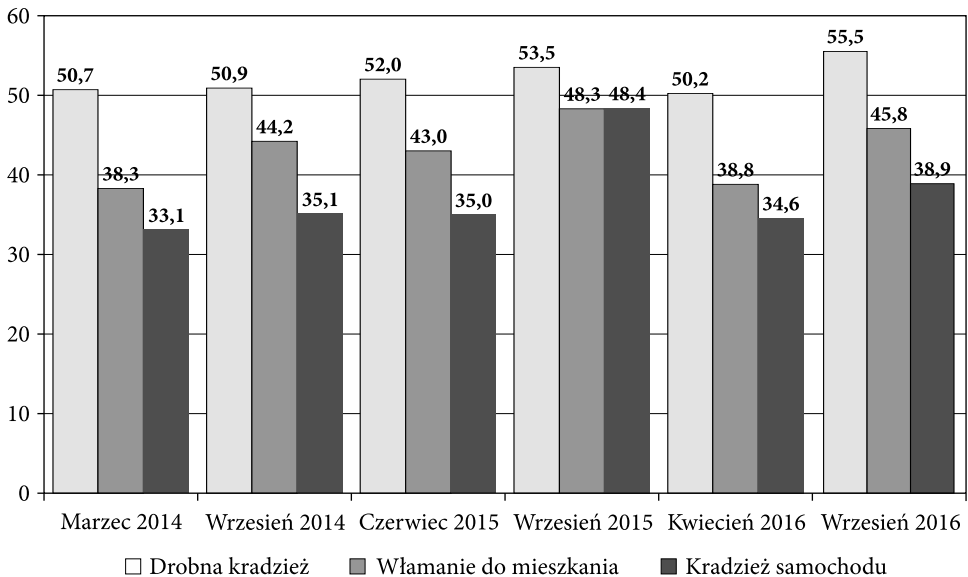

Wykres 1. Ocena prawdopodobieństwa (odpowiedzi zdecydowanie i raczej prawdopodobne łącznie) doświadczenia wybranych przestępstw przeciwko zdrowiu, wolności seksualnej, czci i nietykalności osobistej w latach 2014–2016 (%)

Źródło: badania własne.

W najnowszej (wrzesień 2016 r.) edycji badania w odniesieniu do wszystkich kategorii przestępstw odnotowano wzrost odpowiedzi respondentów szacujących ryzyko wiktylizacji jako wysokie w porównaniu z edycją wcześniejszą (potrącenie przez samochód – wzrost o 8%, wulgarne zaczepki – wzrost o 7,2%, napaść i rabunek – wzrost o 8,7%, pobicie – wzrost o 7,4%, seksualna napaść – wzrost o 4,3%). Wyniki te są zbliżone do ocen wyrażonych przez respondentów we wrześniu 2015 r. Najniższe oceny w zakresie prawdopodobieństwa doświadczenia wskazanych zdarzeń odnotowano właśnie w kwietniu 2016 r. oraz w marcu 2014 r.

Tendencję wzrostową zaobserwowano również w odniesieniu do oceny prawdopodobieństwa wiktylizacji przestępstwami i wykroczeniami przeciwko mieniu (wykres 2). W ostatniej edycji badania odnotowano wzrost ocen we wszystkich kategoriach przestępstw w porównaniu z wynikami z kwietnia 2016 r. (drobna kradzież – wzrost o 5,3%, włamanie do mieszkania – wzrost o 7%, kradzież samochodu – wzrost o 4,3%). Niezmiennie za najbardziej prawdopodobne respondenci uznają stanie się ofiarą drobnej kradzieży (telefonu, portfela), przy czym we wrześniu 2016 r. odsetek osób, które uznały takie zdarzenie za prawdopodobne (55,5%), był najwyższy w świetle dotychczasowych pomiarów.

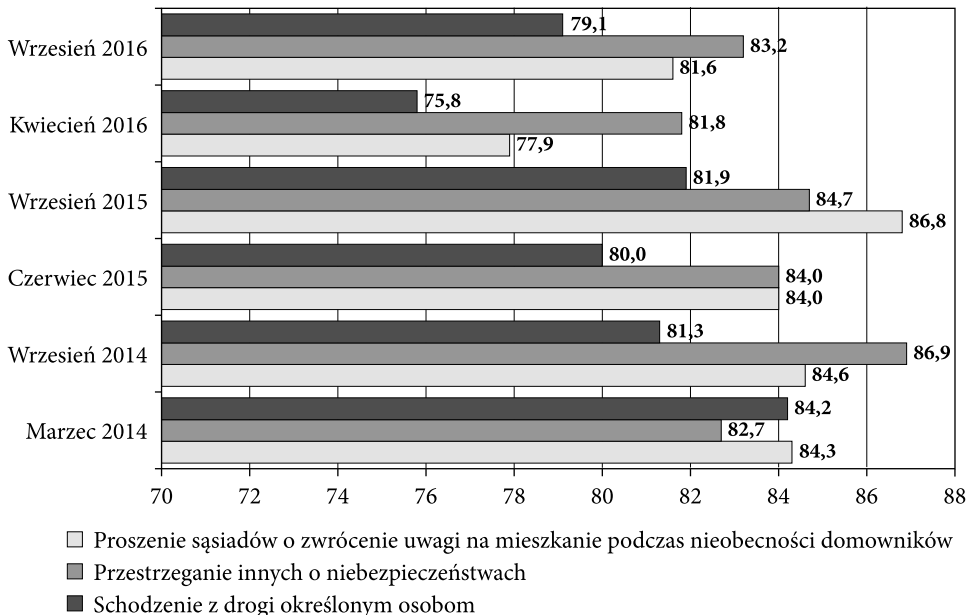

Wykres 2. Ocena prawdopodobieństwa (odpowiedzi zdecydowanie i raczej prawdopodobne łącznie) doświadczenia wybranych przestępstw przeciwko mieniu w latach 2014–2016 (%)

Zródło: badania własne.

Komponent behawioralny. Do komponentu behawioralnego strachu przed przestępczością odnosiły się pytania o potencjalne środki ochrony przed nią. Pytano

respondentów o gotowość do stosowania różnych metod ochrony przed pokrzywdzeniem przestępstwem, obejmujących zarówno zachowania unikowe (takie jak: schodzenie z drogi określonym grupom osób, np. wałęsającej się młodzieży, pijanym, narkomanom, żebrzącym, unikanie określonych ulic i placów, unikanie wychodzenia wieczorem z domu), jak i obronne (m.in. uczestnictwo w kursie samoobrony, zabezpieczenie mieszkania za pomocą rolet antywłamaniowych, krat lub alarmu, zabieranie ze sobą przedmiotów służących do obrony, np. noża, kija, gazu łzawiącego podczas wychodzenia z domu). We wszystkich dotychczasowych pomiarach respondenci najczęściej gotowi byli sięgać po takie środki ochrony przed potencjalną przestępczością, jak: proszenie sąsiadów o zwracanie uwagi na mieszkanie pod nieobecność domowników, przestrzeganie innych o niebezpieczeństwach i schodzenie z drogi wskazanym grupom osób (odpowiednio 81,6%, 83,2% i 79,1% we wrześniu 2016 r.). Odsetek respondentów skłonnych do sięgania po wskazane środki ochrony ulegał zmianom w kolejnych badaniach, ale niezmienny pozostawał najczęstszy wybór tych trzech właśnie spośród wszystkich proponowanych środków ochrony (wykres 3). We wszystkich edycjach badania mieszkańcy Krakowa najrzadziej byli skłonni stosować takie środki zapobiegawcze, jak zabieranie ze sobą przedmiotów służących do obrony – noży, gazu łzawiącego, czy uczestnictwo w kursie samoobrony (odpowiednio 33,2% i 34,8% we wrześniu 2016 r.).

Wykres 3. Potencjalne środki ochrony przed wiktyimizacją najczęściej wskazywane przez respondentów w latach 2014–2016 (%)

Źródło: badania własne.

2.2. Strach przed przestępczością – indeks strachu

Indeks strachu przyjmuje wartości punktowe od 0 do 90, przy czym każdy z trzech komponentów strachu (emocjonalny, poznawczy, behawioralny) traktowany był jako równoważny pozostałym i mógł przybrać wartość od 0 do 30 pkt. Wartości indeksu podzielone zostały na pięć kategorii: poziom bardzo niski (0–29,99 pkt), raczej niski (30–39,99), średni (40–49,99 pkt), raczej wysoki (50–59,99 pkt) oraz bardzo wysoki (60–90 pkt).

Odsetek respondentów sytuujących się na pięciu poziomach indeksu strachu w kolejnych edycjach badania prezentuje tabela 5. Największa grupa respondentów sytuuje się na bardzo niskim (w marcu 2014, obu pomiarach w 2015 i we wrześniu 2016 r.) lub raczej niskim poziomie indeksu strachu (w kwietniu 2016 r.). Tylko raz w historii dotychczasowych pomiarów najliczniejszą grupę stanowili respondenci sytuujący się na średnim poziomie indeksu (we wrześniu 2014 r.).

Tabela 5. Indeks strachu w latach 2014–2016 (%)

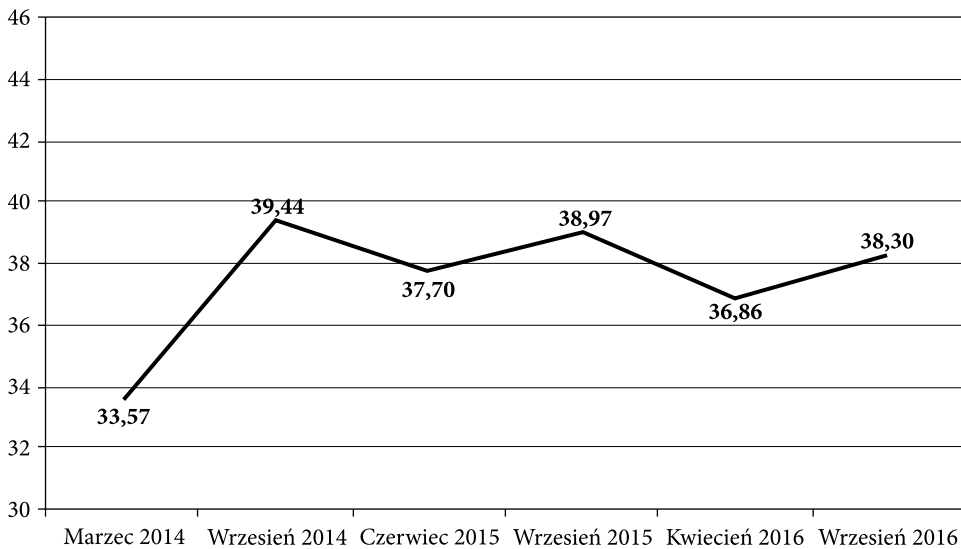
Indeks strachu	Marzec 2014	Wrzesień 2014	Czerwiec 2015	Wrzesień 2015	Kwiecień 2016	Wrzesień 2016
Bardzo niski	41,5	25,7	29,3	28,7	27,6	29,3
Raczej niski	29,7	25,4	26,3	25,1	33,0	27,7
Średni	18,3	26,9	25,3	22,5	24,3	22,2
Raczej wysoki	8,0	16,2	12,6	16,6	11,2	15,2
Bardzo wysoki	2,7	5,8	6,5	7,1	3,9	5,6
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: badania własne.

Istotność statystyczną pomiędzy średnimi wynikami indeksu strachu w poszczególnych edycjach badania na początku poddano ocenie z wykorzystaniem analizy wariancji (ANOVA), $F(5,10863) = 45,231$, $p < .0001$. Następnie wykonano serię testów *post-hoc* (test T2 Tamhane'a). Najniższy średni wynik indeksu strachu zanotowano podczas pierwszego pomiaru – w marcu 2014 r. – 33,57 pkt (wykres 4). Różnica między średnim wynikiem indeksu strachu w marcu 2014 r. a pozostałymi edycjami jest istotna statystycznie⁴⁸. W odniesieniu do średniej indeksu strachu w badaniu z czerwca 2015 r. próg istotności statystycznej przekroczyła różnica między wskazaną średnią a wartością indeksu strachu w dwóch wcześniejszych

⁴⁸ Różnica między średnimi indeksu strachu w marcu 2014 r. a: a) we wrześniu 2014 r., $t = -5,95$, $p < .0001$, b) w czerwcu 2015 r., $t = -4,42$, $p < .0001$, c) we wrześniu 2015 r., $t = -5,42$, $p < .0001$, d) w kwietniu 2016 r., $t = -3,14$, $p < .0001$, e) we wrześniu 2016 r., $t = -4,81$, $p < .0001$.

pomiarach z 2014 r.⁴⁹, ale już nie w odniesieniu do edycji następujących później. Podobnie średnia wartość indeksu strachu w badaniu przeprowadzonym w kwietniu 2016 r. okazała się istotnie niższa⁵⁰ w porównaniu z pozostałymi edycjami badania (za wyjątkiem tych zrealizowanych w czerwcu 2015 r.). Wreszcie w najnowszej edycji badania średnia wartość indeksu strachu okazała się istotnie wyższa w porównaniu z edycją z kwietnia 2016 r. i – o czym już wspomniano – z marca 2014 r. Różnice między średnimi uzyskanymi w pozostałych pomiarach nie przekroczyły progu istotności statystycznej.

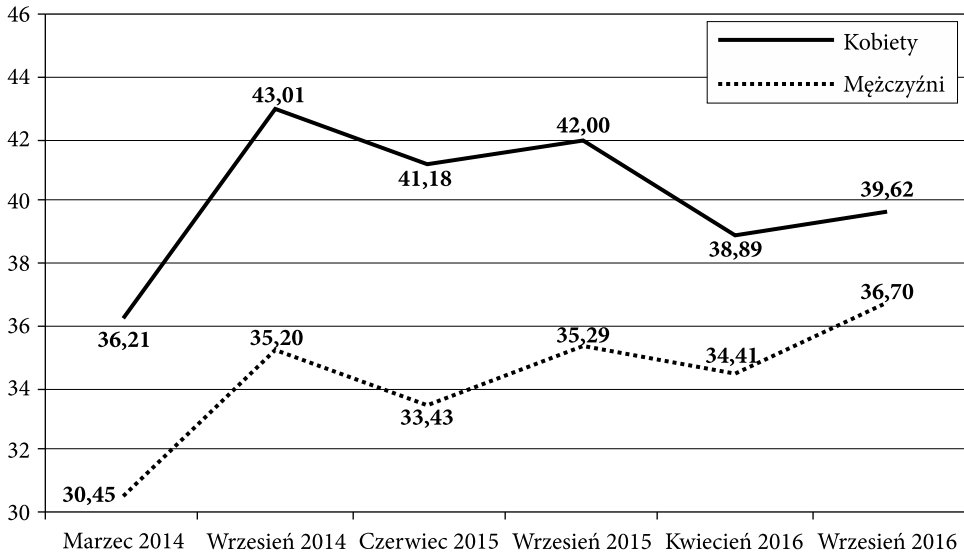
Wykres 4. Średni poziom indeksu strachu w latach 2014–2016

Źródło: badania własne.

Średnia wartość indeksu strachu we wszystkich edycjach badania jest niższa w przypadku mężczyzn niż kobiet (wykres 5). Związek pomiędzy średnią wartością indeksu strachu i płcią respondentów okazał się statystycznie istotny (tabela 6) we wszystkich edycjach badania. Najsilniejszą – negatywną – korelację między strachem przed przestępczością a płcią odnotowano we wrześniu 2014 r., $\rho = -0,282$, $p < .0001$, najsłabszą – we wrześniu 2016 r., $\rho = -0,125$, $p < .0001$.

⁴⁹ Różnica między średnimi indeksu strachu w czerwcu 2015 i wrześniu 2014 r., $t = -1,53$, $p < .0001$.

⁵⁰ Różnica między średnimi indeksu strachu w kwietniu 2016 r. a: a) we wrześniu 2014 r., $t = -2,80$, $p < .0001$, b) we wrześniu 2015 r., $t = -2,28$, $p < .0001$, c) we wrześniu 2016 r., $t = -1,16$, $p < .05$. Ponadto średnia indeksu strachu uzyskana w kwietniu 2016 r. okazała się istotnie wyższa niż średnia wartość indeksu strachu w marcu 2014 r., $t = 3.14$, $p < .0001$.

Wykres 5. Średni poziom indeksu strachu w grupie kobiet i mężczyzn w latach 2014–2016

Źródło: badania własne.

Tabela 6. Rho Spearmana dla indeksu strachu i zmiennych płeć, wiek i ocena sytuacji materialnej

Zmienne społeczno-demograficzne	Indeks strachu					
	Marzec 2014	Wrzesień 2014	Czerwiec 2015	Wrzesień 2015	Kwiecień 2016	Wrzesień 2016
Płeć	-0,141***	-0,292***	-0,282***	-0,22***	-0,171***	-0,125***
Wiek	-0,048*	0,011	-0,046*	-0,073**	-0,04	-0,032
Ocena sytuacji materialnej	0,032	0,118***	0,054*	0,081**	0,055*	0,1063**

* wynik istotny statystycznie, $p < 0,05$, ** wynik istotny statystycznie, $p < 0,01$, *** wynik istotny statystycznie, $p < 0,0001$.

Źródło: badania własne.

Zaobserwowano również związek indeksu strachu z wiekiem – najniższe średnie wartości indeksu strachu przyjmuje w grupie respondentów najstarszych (po 65 roku życia)⁵¹, a w drugiej kolejności w grupie najmłodszych (w trzech pierwszych edycjach badania), najwyższe zaś w grupach wiekowych 35–44 oraz 45–54 lat (tabela 7).

⁵¹ Tylko raz – we wrześniu 2014 r. – średni poziom indeksu strachu nie był najniższy w grupie 65+ spośród wszystkich porównywanych grup. W tej edycji niższym od seniorów (37,93) średnim poziomem indeksu strachu charakteryzowali się najmłodszy badani z grupy wiekowej 18–24 (35,93).

Związek średnich wartości indeksu strachu z wiekiem okazał się statystycznie istotny, choć nie we wszystkich edycjach badania: w marcu 2014, $\rho = -0,048$, $p < .0001$, w czerwcu 2015, $\rho = -0,046$, $p < .0001$ i we wrześniu 2015, $\rho = -0,073$, $p < .0001$ (tabela 6). Podobnie w przypadku związku indeksu strachu z samooceną swojego statusu materialnego stwierdzono w pięciu edycjach badania istotny statystycznie związek między negatywną oceną statusu materialnego respondenta a indeksem (tabela 6).

W kolejnych pomiarach liniowo spadała liczba respondentów deklarujących, że w ciągu ostatniego roku padła ofiarą przestępstwa (7,3% respondentów w marcu 2014 i 3,2% respondentów w badaniu we wrześniu 2016 r., tabela 8). W niemal wszystkich edycjach badania (za wyjątkiem przeprowadzonych w marcu 2014 r.) odsetek respondentów, którzy nigdy nie padli ofiarą przestępstwa, przewyższał tych, którzy kiedykolwiek doświadczyli wiktyimizacji.

Aby stwierdzić, czy istnieje związek pomiędzy strachem przed przestępczością a wiktyimizacją rzeczywistą respondentów, posłużono się nieparametrycznym testem chi-kwadrat. Początkowa analiza, mająca na celu stwierdzenie istnienia ogólnego związku między wskazanymi zmiennymi, wykazała zakładany rezultat we wszystkich dotychczas zrealizowanych edycjach badania: w marcu 2014, $\chi^2(12) = 46,213$, $p < .0001$, we wrześniu 2014, $\chi^2(16) = 94,125$, $p < .0001$, w czerwcu 2015, $\chi^2(16) = 130,85$, $p < .0001$, we wrześniu 2015, $\chi^2(16) = 86,56$, $p < .0001$, w kwietniu 2016, $\chi^2(16) = 57,407$, $p < .0001$ i we wrześniu 2016, $\chi^2(16) = 58,725$, $p < .0001$. Oceny poziomu zależności między zmiennymi dokonano z wykorzystaniem współczynnika V Cramera (tabela 9). Stwierdzono istotny statystycznie, choć nikły związek między indeksem strachu a wiktyimizacją rzeczywistą we wszystkich edycjach badania, najsilniejszy we wrześniu 2014 r., $V = 0,23$, $p < .0001$.

Zaobserwowano istotny statystycznie (i spójny we wszystkich edycjach badania) związek strachu przed przestępczością z częstotliwością dostrzegania w okolicy miejsca zamieszkania różnych przejawów nieporządku (skala niepokojów kryminalnych)⁵². We wszystkich edycjach badania dostrzeżono pozytywny związek pomiędzy indeksem strachu a wspomnianą skalą (tabela 10). Siła tych korelacji jest jednak słaba lub bliska przeciętnej. Nie zaobserwowano spójnych (oraz statystycznie istotnych)

---

⁵² Skala niepokojów kryminalnych została skonstruowana na podstawie odpowiedzi na pytanie o dostrzeganie w okolicy miejsca zamieszkania respondenta przejawów nieporządku, takich jak: drobne kradzieże, hałasujące w nocy grupy młodzieży, przypadki wandalizmu, osoby pijane w miejscach publicznych, hałasujący sąsiedzi, niebezpiecznie jeżdżący kierowcy, występowanie osób zebrzących oraz pseudokibice. Poszczególnym odpowiedziom przypisano rosnące wartości punktowe (najniższe dla „zdecydowanie nie”, najwyższe „zdecydowanie tak”). Wraz ze wzrastającym poziomem odpowiedzi rosła przypisana im waga, a tym samym punktacja skali. Skalę tworzy suma punktów dla wszystkich pozycji odpowiedzi na wskazane pytanie, przyjmując wartości od 0 do 21. Skalę podzielono na pięć kategorii: bardzo niską (0–7,99 pkt), raczej niską (8–10,6 pkt), średnią (10,7–13,3 pkt), raczej wysoką (13,4–15,99 pkt), bardzo wysoką (16–24pkt).

Tabela 7. Średnia indeksu strachu w sześciu grupach wiekowych w kolejnych edycjach badania

Wiek	Indeks strachu (M)					
	Marzec 2014	Wrzesień 2014	Czerwiec 2015	Wrzesień 2015	Kwiecień 2016	Wrzesień 2016
18–24	31,12	35,93	35,62	39,59	37,0	37,63
25–34	33,56	38,24	37,48	38,56	36,63	37,66
35–44	35,96	41,88	41,01	41,76	37,89	40,31
45–54	34,84	41,77	39,59	42,32	38,88	39,73
54–65	34,63	39,61	38,66	39,26	37,14	39,6
65 +	30,95	37,93	34,66	35,33	34,77	35,83

Źródło: badania własne.

Tabela 8. Wiktyimizacja rzeczywista w latach 2014–2016 (%)

Czy był(a) Pan(i) kiedykolwiek ofiarą przestępstwa?	Marzec 2014	Wrzesień 2014	Czerwiec 2015	Wrzesień 2015	Kwiecień 2016	Wrzesień 2016
Tak, w ciągu ostatniego roku	7,3	6,5	5,5	4,8	3,5	3,2
Tak, ponad rok temu, ale nie później niż 5 lat temu	16,1	12,1	11,4	13,5	13,4	10,7
Tak, dawniej niż 5 lat temu	26,4	27,4	30,0	28,4	31,3	28,5
Nie, nigdy	48,9	52,8	50,3	52,3	49,3	57,1
Nie pamiętam/nie chcę udzielać odpowiedzi	1,3	1,2	2,9	1,0	2,4	0,5

Źródło: badania własne.

związków lub tendencji pomiędzy indeksem strachu a typem zabudowy, w jakiej mieszka respondent, oraz długością zamieszkiwania w danym miejscu (tabela 10).

Tabela 9. V Cramera dla indeksu strachu i zmiennej wiktyimizacja rzeczywista

	Indeks strachu					
	Marzec 2014	Wrzesień 2014	Czerwiec 2015	Wrzesień 2015	Kwiecień 2016	Wrzesień 2016
Wiktyimizacja rzeczywista	0,161***	0,23***	0,134***	0,109***	0,089***	0,09***

*** wynik istotny statystycznie, $p < .0001$.

Źródło: badania własne.

Tabela 10. Rho Spearmana dla indeksu strachu i zmiennych skala niepokojów kryminalnych, typ zabudowy i okres zamieszkiwania w danym miejscu

	Indeks strachu					
	Marzec 2014	Wrzesień 2014	Czerwiec 2015	Wrzesień 2015	Kwiecień 2016	Wrzesień 2016
Skala niepokojów kryminalnych	0,396***	0,465***	0,360***	0,415***	0,353***	0,246***
Typ zabudowy	-0,031	-0,038	-0,015	0,032	0,021	0,055*
Okres zamieszkania w danym miejscu	0,033	0,052*	-0,080***	0,013	-0,04	-0,006

* wynik istotny statystycznie, $p < 0,05$, **wynik istotny statystycznie, $p < 0,01$, *** wynik istotny statystycznie, $p < 0,001$.

Źródło: badania własne.

3. Omówienie wyników

W związku z przyjęciem w badaniach „Bezpieczeństwo w Krakowie” trójkomponentowej definicji strachu przed przestępczością uzyskane wyniki w pierwszej kolejności poddano analizie trzech jego komponentów. W odniesieniu do komponentu emocjonalnego od zapoczątkowania pomiarów, tj. od marca 2014 r., obserwuje się bardzo wysoki odsetek respondentów, którzy czują się bezpiecznie w okolicy swojego miejsca zamieszkania w ciągu dnia. Wyniki te, wraz z oceną bezpieczeństwa w dzielnicy zamieszkania respondenta i całego Krakowa, potwierdzają występowanie wspomnianego już zjawiska wzrostu obaw wobec przestępczości wraz ze wzrostem odległości. Najbardziej pozytywnie respondenci oceniają swoją najbliższą okolicę, a poczucie bezpieczeństwa stopniowo maleje, gdy wyrażają opinię o dzielnicy

czy mieście. Dla przykładu, w badaniach przeprowadzonych w kwietniu 2016 r. odsetek respondentów pozytywnie oceniających bezpieczeństwo w Krakowie wyniósł 69,9% (odpowiedzi skrajnie i umiarkowanie pozytywne analizowane łącznie), w dzielnicy – 76,6%, a w najbliższej okolicy – 96,3%. Tendencja ta była spójna we wszystkich edycjach badania. Poczucie bezpieczeństwa podczas wieczornego spaceru w świetle deklaracji respondentów spada w porównaniu z oceną bezpieczeństwa w ciągu dnia i jest to prawidłowość również konsekwentnie obserwowana w kolejnych pomiarach. Pytanie to, tzw. standardowe – powszechnie wykorzystywane jako miernik strachu przed przestępczością w badaniach tego zjawiska – od dawna jest jednak obiektem uzasadnionych wątpliwości, zwłaszcza gdy wykorzystywane jest jako jedyny wskaźnik strachu w badaniach. Dostrzeżono przede wszystkim, że nie odnosi się ono w żaden sposób do przestępczości, a co za tym idzie – może być wskaźnikiem innych obaw, np. potrącenia przez samochód, lęku przed ciemnością, przebywaniem samemu⁵³. Ponadto krytycy pytania standardowego podkreślają, że brak odniesienia do przestępczości, nieprecyzyjne określenie przestrzeni, której dotyczy (okolica miejsca zamieszkania może być przez respondentów rozumiana odmiennie), obszaru i czasu, w którym miałyby dochodzić do doświadczania obaw, może wywoływać stereotypowe myślenie o tym, kiedy ktoś jest bezpieczny lub nie, potęgowane faktem, że samotne przebywanie po zmroku poza domem jest dla wielu respondentów zdarzeniem rzadkim. Samotny spacer po zmroku jest stereotypowo oceniany jako sytuacja zagrażająca⁵⁴. Zdaniem Klausa Boersa za osoby odczuwające strach przed przestępczością można uznać jedynie tych respondentów, którzy na pytanie standardowe udzielają odpowiedzi skrajnie negatywnej. Jego zdaniem odpowiedzi umiarkowane (zarówno odpowiedź umiarkowanie negatywna, jak i umiarkowanie pozytywna) są dla niektórych respondentów trudne do rozróżnienia lub są wybierane jako odpowiedzi unikowe⁵⁵. W badaniach „Bezpieczeństwo w Krakowie” najwyższy odsetek respondentów, którzy zdecydowanie nie czują się bezpiecznie podczas wieczornego spaceru, odnotowano w czerwcu 2015 r. (10,7%), najniższy zaś w pomiarach w 2016 r. (odpowiednio 6,3 i 6,9%).

Kolejnym elementem poddanym analizie była indywidualna percepcja ryzyka wiktyimizacji, który uznano za wskaźnik poznawczego komponentu strachu przed przestępczością. Nie poprzestano jednak na oszacowaniu przez respondentów prawdopodobieństwa stania się ofiarą przestępstwa (w ogóle). Krytycy pomiaru poznawczego komponentu strachu przed przestępczością za pomocą tak ogólnego

⁵³ Por. S. Farrall, D. Gadd, *Evaluating...*, *op. cit.*; F.P. Williams, M.D. McShane, R.L. Akers, *Worry about...*, *op. cit.*

⁵⁴ S. Farrall, D. Gadd, *Fear today, gone tomorrow: do surveys overstate fear levels?*, http://www3.istat.it/istat/eventi/2003/perunasocieta/relazioni/Farral_abs.pdf [dostęp: 30.06.2017].

⁵⁵ K. Boers, *Crime, fear of crime and the operation of crime control in the light of victim surveys and other empirical studies*, październik 2003, s. 4, http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.coe.int/ContentPages/93610282.pdf [dostęp: 30.06.2017].

wskaźnika słusznie argumentują, że może on prowadzić do deformacji rzeczywistego poziomu strachu, gdyż termin „przestępczość” może wywoływać u respondentów skojarzenia przede wszystkim z czynami przeciwko życiu i zdrowiu, i to takimi, które wiążą się z poważnymi konsekwencjami. W efekcie poziom społecznych obaw może być wyższy, niż jest w istocie⁵⁶. Z tego względu w badaniach „Bezpieczeństwo w Krakowie” respondentów poproszono o oszacowanie wystąpienia konkretnych zdarzeń związanych z bezpieczeństwem.

Udzielane przez respondentów odpowiedzi na pytania składające się na poznawczy komponent strachu przed przestępczością wskazują na wzrost w kolejnych edycjach badania percypowanego ryzyka wiktylizacji przestępstwami zarówno związanymi z przestępstwami przeciwko osobie, jak i przeciwko mieniu. W obu kategoriach przestępstw poziom szacowanego ryzyka wiktylizacji uznać należy za relatywnie wysoki. Aktualne pozostają wątpliwości co do tego, na ile percypowane ryzyko wiktylizacji przez respondentów jest oceną racjonalną i wyrazem realistycznego spostrzegania sytuacji zagrożenia. Statystyki przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz mieniu konsekwentnie w ostatnich latach wskazują na spadek liczby przestępstw w obu kategoriach zarówno w całej Polsce⁵⁷, jak i w województwie małopolskim⁵⁸.

Wreszcie, w odniesieniu do behawioralnego komponentu strachu przed przestępczością, uzyskane wyniki wskazują, że mieszkańcy Krakowa najczęściej w celu ochrony przed nią gotowi są stosować niezbyt skomplikowane i tanie środki raczej pasywnej niż aktywnej ochrony. Zbiór metod ochrony przed wiktylizacją, które najczęściej skłonni są stosować krakowianie, jest mało zróżnicowany – we wszystkich edycjach badania respondenci wskazywali najczęściej trzy środki: prośnienie sąsiadów o zwrócenie uwagi na mieszkanie podczas nieobecności, przestrzeganie innych o niebezpieczeństwach, schodzenie z drogi określonym osobom. Gotowość stosowania aktywnych środków ochrony (środków obronnych) jest raczej wyjątkiem niż regułą. W świetle zaobserwowanych prawidłowości nie sposób pominąć wątpliwości, które w literaturze przedmiotu są podnoszone w odniesieniu do wskaźników behawioralnego komponentu strachu – na ile deklaracje co do gotowości sięgania po określone środki ochronne są konsekwencją odczuwanych obaw, a na ile działaniem niezwiązanym ze strachem przed przestępczością, przejawem zapobiegliwości i ostrożności respondentów, motywowanej choćby wymogami firm ubezpieczeniowych⁵⁹. Nie

⁵⁶ P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością*, op. cit., s. 128.

⁵⁷ <http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/107731,Rok-2014-bardziej-bezpieczny.html> [dostęp: 30.06.2017]; <http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/121461,Rok-2015-bardziej-bezpieczny.html?search=234333738> [dostęp: 30.06.2017].

⁵⁸ <http://malopolska.policja.gov.pl/pl/aktualnosci/podsumowanie-pracy-malopolskich-policjan-tow-za-rok-2014> [dostęp: 30.06.2017]; <http://malopolska.policja.gov.pl/pl/aktualnosci/mniej-przestepstw-wieksza-skuteczność-malopolska-policja-w-2015-roku> [dostęp: 30.06.2017].

⁵⁹ K. Sessar, *Podstawowe założenia projektu Insecurities in European Cities z punktu widzenia kryminologii oraz socjologii miasta*, w: K. Krajewski (red.), *Poczucie bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 31.

sposób nie zauważyć, że deklarowane przez respondentów działania mają charakter zdroworozsądkowy i typowy dla codziennej aktywności obywateli. Nie oznacza to wszakże, że można bagatelizować gotowość stosowania przez mieszkańców Krakowa środków ochronnych. Te najczęściej przez nich wykorzystywane mogą prowadzić do ograniczania własnej aktywności, do rozluźnienia społecznych kontaktów aż do (w skrajnych przypadkach) świadomej izolacji⁶⁰.

Swego rodzaju paradoksem jest stwierdzona w badaniach „Bezpieczeństwo w Krakowie” sytuacja (szczególnie wyraźna w najnowszej ich edycji), w której niekwestionowana większość respondentów czuje się bezpiecznie w okolicy swojego miejsca zamieszkania (komponent emocjonalny), a jednocześnie relatywnie wysoko szacują oni ryzyko wiktyimizacji (komponent poznawczy). Relatywnie niewielka jest grupa osób, które wyrażają spójne przekonania w odniesieniu do wszystkich wymiarów strachu przed przestępczością – towarzyszą im nasilone obawy co do poruszania się w okolicy miejsca zamieszkania, jednocześnie wysoko oceniają prawdopodobieństwo stania się ofiarą przestępstwa, a co za tym idzie – by niwelować skutki lub ryzyko wiktyimizacji – podejmują liczne środki zapobiegawcze. Osoby takie, sytuujące się na bardzo wysokim poziomie indeksu strachu, stanowiły najmniej liczną grupę we wszystkich edycjach badania. Uzyskane wyniki bez wątplenia świadczą o: po pierwsze, konieczności stosowania wielowskaźnikowych metod pomiaru strachu przed przestępczością zamiast jednowskaźnikowych. Poleganie wyłącznie na wskaźnikach bądź komponentu emocjonalnego, bądź poznawczego wiąże się z ryzykiem przedstawienia zdeformowanego obrazu strachu przed przestępczością. Po drugie, wskazują na konieczność uzupełnienia wykorzystywanych metod ilościowych także metodami jakościowymi, które umożliwiłyby pogłębioną analizę przyczyn strachu osób zaniepokojonych przestępczością w największym stopniu.

Spośród licznych hipotez wyjaśniających strach przed przestępczością w omawianych badaniach testowano trzy: hipotezę wiktyimizacyjną, hipotezę podatności na wiktyimizację oraz hipotezę osłabienia kontroli społecznej.

Hipoteza wiktyimizacyjna. Pierwszą z weryfikowanych hipotez uznać można za zasadniczo potwierdzoną. Zaobserwowano dodatnią korelację pomiędzy doświadczeniem bycia ofiarą przestępstwa w przeszłości a wyższym poziomem strachu. Należy jednak podkreślić, że była to korelacja relatywnie słaba i dotyczyła tych badanych, którzy w ciągu całego życia co najmniej raz padli ofiarą przestępstwa. Warto podkreślić, że sama hipoteza wiktyimizacyjna była przedmiotem krytyki wielu empiryków zajmujących się problematyką strachu przed przestępczością. Nie podważano wprawdzie samego istnienia powiązań pomiędzy wcześniejszą wiktyimizacją a strachem, ale wykazano, że mają one charakter bardziej złożony, niż pierwotnie

---

⁶⁰ J. Czapska, *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych – możliwości i granice*, w: J. Czapska, W. Krupiarz (red.), *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1999, s. 56.

zakładano. Znaczenie dla odczuwanego strachu ma bowiem zwykle nie tyle sam status ofiary przestępstwa, ile powaga czynu, którym pokrzywdzona została ofiara, a także czas dzielący badanie od wiktyimizujących przeżyć (im krótszy, tym strach zwykle silniejszy)⁶¹. W badaniach krakowskich liczba osób, które padły ofiarą przestępstwa w ciągu roku przed badaniami, była w każdej edycji na tyle niewielka, że nie dało to podstaw do wyciągania statystycznie istotnych konkluzji. Problem ten byłby zapewne znakomitym przedmiotem badań jakościowych prowadzonych na niewielkich próbach bądź badań ilościowych z celowym doбором próby, w którym podstawowym kryterium doboru byłyby doświadczenia wiktyimizacyjne.

Hipoteza szczególnej podatności na wiktyimizację. Jak już sygnalizowano, znaczenie dla odczuwanego strachu może mieć nie tylko faktyczne doświadczenie przestępstwa, lecz także postrzeganie samego siebie jako szczególnie atrakcyjny cel kryminalnej aktywności. Hipotezę tę weryfikowano poprzez ustalenie, czy poziom strachu różnicuje zmienna płci, wieku oraz samooceny materialnego statusu.

We wszystkich przeprowadzonych dotychczas pomiarach zaobserwowano konsekwentne istotne statystycznie różnice międzypłciowe. Kobiety charakteryzowały się wyższym poziomem strachu przed przestępczością niż mężczyźni. Prawidłowość ta, określana jako paradoks strachu przed przestępczością (*fear of crime paradox*), wykazywana jest w badaniach na całym świecie⁶². Paradoks wynika z faktu, że kobiety znacznie rzadziej niż mężczyźni padają ofiarą przestępstw w przestrzeni publicznej, stąd ich obawy uznawane są za bezzasadne. Jak dowiodły jednak dalsze studia poświęcone temu zjawisku, strach kobiet przed przestępczością jest zwykle bardziej racjonalny, niż mogłyby na to wskazywać powierzchowne interpretacje⁶³. Poza omawianą tu podatnością na wiktyimizację przytacza się wiele innych argumentów polemicznych wobec rzekomej irracjonalności strachu kobiet. Kwestionowano prawdziwość twierdzenia, jakoby mężczyźni ponosili wyższe od kobiet ryzyko stania się ofiarą przestępstwa. Szacując obiektywne ryzyko wiktyimizacyjne, pomija się bowiem przeważnie czyny dokonywane w sferze prywatnej, w tym przemoc domową. Tymczasem przeżyta w sferze prywatnej wiktyimizacja może działać stymulująco na strach przed przestępstwem popełnianym w miejscu publicznym⁶⁴. Podnoszono także problem niedoszacowania strachu odczuwanego przez mężczyzn. Jak pokazują

⁶¹ H. Kury, U. Dörmann, H. Richter, M. Würger, *Opfererfahrungen und Meinungen zur inneren Sicherheit in Deutschland*, Bundeskriminalamt-Forschungsreihe, t. 25, Wiesbaden 1992, s. 402, 403.

⁶² J. Lane, *Theoretical explanations for gender differences in fear of crime*, w: C.M. Renzetti, S.L. Miller, A.R. Gove (red.), *Routledge International Handbook of Crime and Gender Studies*, Taylor Francis, London 2012, s. 57–67.

⁶³ Więcej na temat możliwych wyjaśnień paradoksu w odniesieniu do kategorii płci zob.: K.F. Ferraro, *Fear of Crime...*, *op. cit.*, s. 95–100; E. Gilchrist, J. Bannister, J. Ditton, S. Farrall, *Women and the 'fear of crime': Challenging the accepted stereotype*, „British Journal of Criminology” 1998, t. 38, nr 2, s. 283–298.

⁶⁴ R. Pain, *Place, social relations and the fear of crime: a review*, „Progress in Human Geography” 2000, t. 24, nr 3, s. 373.

wyniki badań, kobiety rzeczywiście deklarują wyższy poziom strachu przed własną wiktymizacją, jednak strach przed wiktymizacją innych (dzieci, małżonki czy partnerki) odnotowuje się częściej u mężczyzn (tzw. strach altruistyczny)⁶⁵. Ustalenie tego, która z powyższych (lub innych) przyczyn powoduje podwyższony poziom obaw wśród mieszkanki Krakowa, sprzyjałoby niewątpliwie znalezieniu właściwej metody zaradczej. Niemniej nie jest to możliwe na podstawie wyników prezentowanych tu badań ilościowych, a jedynie stanowić może sugestię co do kierunków przyszłych analiz.

Paradoks strachu przywoływany był również w kontekście niskiego poczucia bezpieczeństwa osób starszych – według danych statystycznych rządziej doświadczających przestępczości (zwłaszcza z użyciem przemocy) niż ludzie młodzi. Wyniki badań nad strachem tej grupy społecznej są jednak bardzo niespójne. Jedne wskazują na szczególnie wysoki poziom obaw⁶⁶, inne natomiast stanowczo podważają tego rodzaju wnioski⁶⁷. Do tej ostatniej kategorii należałoby zaliczyć badania krakowskie, w których nie zaznacza się wyraźna tendencja seniorów do odczuwania ponadprzeciętnych obaw przed przestępczością. Wręcz przeciwnie, omawiana grupa wiekowa (po 65 roku życia) uzyskała niemal we wszystkich pomiarach wyniki świadczące o najniższym poziomie strachu. Rezultaty te każą się zastanowić nad podniesioną przez Ferraro wątpliwością, czy większym problemem niż sam strach nie jest dla ludzi starszych „stereotypowe przypisywanie im przez media i (młodsza) opinia publiczną niezdolności do adekwatnej i racjonalnej oceny ryzyka”⁶⁸.

Analizy zebranych danych ujawniły natomiast korelację pomiędzy oceną swojego statusu ekonomicznego a strachem przed przestępczością. Osoby niezadowolone z własnej sytuacji materialnej wykazywały wyższe wartości na indeksie strachu niż

---

⁶⁵ Paradoks strachu podważano także, odwołując się m.in. do zjawiska cienia napaści seksualnej (*shadow of sexual assault*). Badania nad strachem przed przestępczością wśród kobiet, w których zastosowano podział na przestępstwa „seksualne” i „inne”, ujawniły, że kobiety najsilniej spośród wszystkich przestępstw (łącznie z zabójstwem) obawiały się zgwałcenia, mimo iż adekwatnie oceniali prawdopodobieństwo wiktymizacji tym przestępstwem jako niskie. Zob.: C.L. Cook, K.A. Fox, *Testing the relative importance of contemporaneous offenses: The impacts of fear of sexual assault versus fear of physical harm among men and women*, „Journal of Criminal Justice” 2012, t. 40, nr 2, s. 142–151; R.R. Dobbs, C.A. Waid, T. O'Connor-Shelley, *Explaining fear of crime as fear of rape among college females: An examination of multiple campuses in the United States*, „International Journal of Social Inquiry” 2009, t. 2, nr 2, s. 105–122; K.F. Ferraro, *Women's fear of victimization: shadow of sexual assault?*, „Social Forces” 1996, t. 75, nr 2, s. 667–690.

⁶⁶ Zob. np.: R.L. Akers, A.J. La Greca, C. Sellers, J. Cochran, *Fear of crime and victimisation among the elderly in different types of communities*, „Criminology” 1987, t. 25, s. 487–506; A.H. Clarke, M.J. Lewis, *Fear of crime among the elderly: An exploratory study*, „British Journal of Criminology” 1982, t. 22, nr 1, s. 49–62.

⁶⁷ K.F. Ferraro, *Fear of Crime...*, s. 67. Zob. także: K.F. Ferraro, R.L. LaGrange, *Are older people most afraid of crime? Reconsidering age differences in fear of victimization*, „Journal of Gerontology: Social Sciences” 1992, t. 47, nr 5.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 83.

osoby uważające się za dobrze sytuowane. Należy jednak podkreślić, że siła tych związków była stosunkowo niewielka, a jeden z pomiarów nie wykazał cech istotności statystycznej.

Hipoteza szczególnej podatności na wiktyimizację zyskała zatem jednoznaczne potwierdzenie jedynie w odniesieniu do zmiennej płci. Została natomiast sfalsyfikowana w odniesieniu do zmiennej wieku. Wyniki dotyczące samooceny sytuacji materialnej są w zasadzie niekonkluzywne. Nie można zatem wykluczyć, że to inne czynniki niż podatność na wiktyimizację (choćby te sygnalizowane powyżej) sprawiły, iż mieszkanki Krakowa deklarowały wyższy poziom strachu od jego mieszkańców.

Hipoteza osłabienia kontroli społecznej. Źródłem strachu przed przestępczością upatruje się w osłabionej kondycji wspólnot lokalnych. Objawia się ona m.in. poprzez tzw. sygnały nieporządku, czyli drobne przestępstwa, wykroczenia lub nieobjęte penalizacją zachowania społeczne⁶⁹. Respondentów pytano zatem o to, czy i jak często obserwują w swym najbliższym otoczeniu m.in. hałasujące grupy młodzieży, przypadki wandalizmu (uszkodzone ławki, przystanki, zniszczona zieleń, napisy na murach), osoby pod wpływem alkoholu w miejscach publicznych, osoby żebrzące, niebezpiecznie prowadzących kierowców. Badania zdają się potwierdzać założenia hipotezy o osłabieniu kontroli społecznej w tym zakresie, w jakim odnosi się ona do dostrzeganych przez badanych oznak nieporządku w najbliższym otoczeniu. Stwierdzono istotny statystycznie, pozytywny związek między indeksem strachu a skalą niepokojów kryminalnych, zbudowaną na podstawie odpowiedzi na pytania o poszczególne oznaki nieporządku. Respondenci charakteryzujący się wysokim i bardzo wysokim poziomem indeksu strachu sytuują się również na najwyższych poziomach skali niepokojów kryminalnych.

Nie znaleziono natomiast dowodów, które wskazywałyby na rozpad więzi sąsiedzkich jako przyczynę obaw mieszkańców. Należy jednak zaznaczyć, że analizy w tym zakresie były prowadzone w stopniu bardzo ograniczonym. Wśród czynników wzmacniających społeczną spójność wymienia się m.in. stabilność populacji na danym terenie⁷⁰. Do pomiaru tej właściwości zastosowano pytanie o długość zamieszkiwania respondenta w aktualnym miejscu. Analiza zebranych danych nie pozwala stwierdzić, aby była to zmienna różnicująca poziom strachu przed przestępczością. Podobny wniosek wysnuć można w stosunku do drugiej z mierzonych zmiennych, tj. typu budynku, w którym mieszka badany. Okoliczność ta wykorzystywana jest jako wskaźnik zdolności sąsiedztwa do regulacji dostępu dla osób z zewnątrz poprzez nieformalną obserwację⁷¹.

---

⁶⁹ D.A. Lewis, G. Salem, *Fear of Crime. Incivility and the Production of a Social Problem*, Transaction Books, New Brunswick–Oxford 1986, s. 59, 60.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 77–80.

⁷¹ H. Rollwagen, *The relationship between dwelling type and fear of Crime*, „Environment and Behavior” 2016, t. 48, nr 2, s. 366.

Ocena jakości nieformalnej kontroli społecznej w sąsiedztwie jako czynnik różnicujący poziom strachu przed przestępczością warta byłaby niewątpliwie dalszych pogłębionych analiz. Konieczność ograniczenia liczby pytań w kwestionariuszu oznaczała dotychczas rezygnację z pomiaru potencjalnie istotnej zmiennej: stopnia integracji mieszkańców wspólnoty. Jej wskaźnikami są ilość oraz jakość formalnych i nieformalnych interakcji zachodzących między mieszkańcami. Zakłada się bowiem, że umacniają one poczucie przynależności do wspólnoty, pozwalają na transmisję i ugruntowanie wspólnych wartości, a także minimalizują anonimowość⁷². Zmienna ta mierzona jest zwykle poprzez serię pytań dotyczących relacji łączących badanego z sąsiadami i stopnia zaangażowania w sprawy lokalne⁷³. Najnowsze badania kryminologiczne, zarówno polskie⁷⁴, jak i zagraniczne⁷⁵, potwierdzają bowiem rolę

⁷² D.A. Lewis, G. Salem, *Fear of Crime...*, *op. cit.*, s. 77–80. Zob. także: M. Enders, Ch.J. Jennett, M. Tulloch, *Revisiting fear of crime in Bondi and Marrickville: sense of community and perceptions of safety*, w: M. Lee, S. Farrall (red.), *Fear of Crime...*, *op. cit.*

⁷³ W badaniach zrealizowanych w ramach międzynarodowego projektu *Insecurities in European Cities* skalę sąsiedzkiej integracji skonstruowano na podstawie pytań dotyczących relacji z sąsiadami (opisywanych za pomocą stwierdzeń: nie utrzymuję żadnych kontaktów z sąsiadami, moje stosunki z sąsiadami są ogólnie poprawne, ale nie mamy ze sobą zbyt wiele do czynienia, utrzymuję przyjazne stosunki z sąsiadami, w potrzebie mogę liczyć na pomoc sąsiadów, mogę sobie wyobrazić, że wraz z sąsiadami robimy coś, aby nasze otoczenie było ładniejsze, bardziej odpowiadało naszym potrzebom), występowania w dzielnicy stowarzyszeń, klubów i instytucji, organizujących spotkania i imprezy dla mieszkańców oraz zamieszkiwania w dzielnicy bliskich przyjaciół lub znajomych respondentów, z którymi utrzymuje on regularne kontakty. Zob. J. Czapska, *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa*, w: K. Krajewski (red.), *Poczucie bezpieczeństwa...*, *op. cit.*, s. 163 i n. Z kolei w badaniach przeprowadzonych wśród mieszkańców dzielnicy Prądnik Czerwony w Krakowie skalę relacji sąsiedzkich skonstruowano na podstawie czterech zmiennych wskaźnikowych dotyczących stosunków łączących respondenta z sąsiadami (nie utrzymuję stosunków z sąsiadami, jestem w przyjacielskich stosunkach z sąsiadami, w trudnych sytuacjach mogę polegać na sąsiadach, rozważyłbym podjęcie wspólnie z moimi sąsiadami działań na rzecz uczynienia okolicy bardziej przyjazną). Zob. J. Jerschina, E. Lesińska, Ł. Pytliński, H. Siwek, *Badania poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Prądnika Czerwonego w Krakowie ze szczególnym uwzględnieniem wpływu zmian architektonicznych i technicznych na poziom lęku przed przestępczością*, w: J. Czapska (red.), *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 209 i n.

⁷⁴ Przeprowadzona przez P. Ostaszewskiego analiza danych pochodzących z ostatniej polskiej edycji Europejskiego Sondażu Społecznego wykazała, że „osoby odczuwające lęk przed przestępczością jako istotnie rzadszą lub mniej intensywną oceniali na skali wzajemną pomoc innych ludzi ze swojej okolicy oraz istotnie częściej nie byli związani z ludźmi ze swojego sąsiedztwa”. Zob. P. Ostaszewski, *Kontrola społeczna a lęk przed przestępczością*, w: K. Buczkowski, W. Klaus, P. Wiktorska, D. Woźniakowska-Fajst, *Zmiana i kontrola. Społeczeństwo wobec przestępczości*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2017, s. 53.

⁷⁵ W australijskich badaniach weryfikacji poddano dwa różne modele wyróżniane w ramach perspektywy mikrospołecznej: model społecznego nieporządku (*social disorder model*) oraz model integracji społecznej (*social integration model*). Badania dowiodły, że społeczna spójność i zaangażowanie mieszkańców w sprawy wspólnoty odgrywają kluczową rolę w redukowaniu strachu przed przestępczością. Zob. E. Sargeant, Y. Liu, N. St John, N. Fong Hong, T. Huu, J. Chen, L. Mazerolle, *Social capital and fear of crime in Brisbane*, „Journal of Sociology” 2017, t. 53, nr 3, s. 10–13.

społecznej integracji mieszkańców w zapobieganiu strachu przed przestępczością. W kolejnych edycjach badań krakowskich zdecydowano się zatem uwzględnić tę zmienną.

Żadna z testowanych w badaniach hipotez nie dostarcza przekonującego wyjaśnienia zaobserwowanej w badanym okresie dynamiki w obrębie zjawiska strachu przed przestępczością. Z uwagi na ograniczenia finansowe i organizacyjne założenia tzw. perspektywy makrospołecznej nie były w badaniach weryfikowane. Nie dysponujemy zatem dowodami pozwalającymi na wykazanie jednoznacznej zależności pomiędzy nasilonym strachem przed przestępczością mieszkańców w roku 2014 a wzmożonym zainteresowaniem środków masowego przekazu tematyką brutalnej przestępczości w tym okresie. Warto jednak na podstawie posiadanych danych empirycznych wskazać na argumenty uprawdopodobniające tę hipotezę. W badaniu „Bezpieczeństwo w Krakowie” poproszono na wstępie respondentów o udzielenie odpowiedzi na pytanie, jakie są ich zdaniem najważniejsze problemy mieszkańców Krakowa. Zastosowano tu pytanie otwarte z kafeterią dla ankietera, aby uzyskać spontaniczne wypowiedzi respondentów i nie sugerować im możliwych odpowiedzi⁷⁶. W żadnej z przeprowadzonych edycji badania problem bezpieczeństwa co prawda nie wysunął się w ich odpowiedziach na pierwszy plan, niemniej zaobserwowano pewne zmiany, które można wyjaśnić, odwołując się do aktywności mediów. W dwóch pierwszych edycjach badania w 2014 r. na problemy związane z bezpieczeństwem wskazywało odpowiednio 37,4% oraz 37,5% respondentów. Wśród nich mieściły się takie kwestie, jak: „bezpieczeństwo”, „zakłócanie porządku publicznego”, „pseudokibice”, „wandalizm”, „agresywna młodzież”, „przestępczość”, „likwidacja służb porządkowych” czy „przemoc w szkołach”. W obu przypadkach zdaniem respondentów największym problemem Krakowa są kwestie związane z ruchem drogowym i komunikacją w mieście – łączny odsetek wskazań odnoszących się do tej kategorii wynosił 95%⁷⁷. W kolejnych edycjach badania w 2015 i 2016 r. łączny odsetek wskazań na zagadnienia związane z bezpieczeństwem się obniżył⁷⁸. W odpowiedzi na omawiane pytanie kwestionariusza zaobserwowano jeszcze jedną interesującą prawidłowość: z edycji na edycję zwiększał się odsetek respondentów wskazujących, że największym problemem Krakowa jest zanieczyszczenie powietrza. W najnowszej edycji badania – z września 2016 r. – problem

⁷⁶ Jak wykazały badania, stosowanie w podobnych przypadkach pytań z kafeterią odpowiedzi może prowadzić do zawyżania poziomu społecznych obaw związanych z przestępczością. Zob. D. Gadd, T. Jefferson, *Anxiety, defensiveness and the fear of crime*, w: M. Lee, S. Farrall (red.), *Fear of Crime...*, *op. cit.*, s. 128. Na temat podobnych problemów dotyczących badania strachu przed przestępczością zob.: S. Farrall, J. Bannister, J. Ditton, E. Gilchrist, *Open and closed question*, „Social Research Update” 1997, <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU17.html> [dostęp: 30.06.2017].

⁷⁷ Odpowiedzi na to pytanie nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać trzy problemy Krakowa.

⁷⁸ W czerwcu 2015 r. wyniósł 28,4%, we wrześniu 2015 – 30%, w kwietniu 2016 – 23,9%, we wrześniu 2016 – 29,3%.

zanieczyszczenia powietrza znalazł się na pierwszym miejscu, wyprzedzając kwestie związane z ruchem drogowym i komunikacją. Można wysunąć ostrożny wniosek, że identyfikacja priorytetowych problemów Krakowa przez mieszkańców miasta ma związek z medialnym zainteresowaniem wskazanymi kwestiami. Po wydarzeniach z drugiej połowy 2013 r., które zapoczątkowały „złą prasę” Krakowa jako miasta o wysokim poziomie przestępczości (i jednocześnie stanowiły jedną z przesłanek podjęcia niniejszych badań), mieszkańcy częściej wskazywali na problemy związane z bezpieczeństwem. Jednak w kolejnych latach zarówno w mediach ogólnopolskich, jak i lokalnych informacje o Krakowie zdominowały nie doniesienia o przestępczości, lecz o problemie smogu i walki z nim. Podobne wnioski można wyciągnąć na podstawie cyklicznych (prowadzonych od 2015 r.) badań opinii społecznej „Barometr Krakowski”. Ich celem jest m.in. ocena zadowolenia mieszkańców z usług publicznych, działań władz miasta w różnych dziedzinach zarządzania, zaufania do poszczególnych instytucji miejskich, opinia o dostępności informacji na temat działań władz miasta oraz o dostępności i skuteczności różnych form uczestnictwa mieszkańców we wspólnym zarządzaniu miastem. W badaniu tym mieszkańcy byli także proszeni o wskazanie obszarów, które powinny być priorytetem dla władz miasta. W 2015 r. problem jakości powietrza jako priorytet dla władz wskazało 38% respondentów⁷⁹, sytuując kwestię smogu na drugim miejscu. W 2016 r. problem powietrza „awansował” na pierwsze miejsce pożądanego priorytetów – wskazało go 66% respondentów⁸⁰. W obu edycjach badania na problem bezpieczeństwa wskazało 18% respondentów, co umiejscowiło to zagadnienie na siódmej pozycji w 2015 r. i ósmej w 2016 r. wśród priorytetów dla władz miasta⁸¹. W obu edycjach „Barometru Krakowskiego” wzrastało niezadowolenie z jakości powietrza jako aspektu funkcjonowania miasta (z 61% w 2015 r. do 70% w 2016 r.), podczas gdy w odniesieniu do bezpieczeństwa poziom niezadowolenia nieznacznie spadł (z 14% w 2015 r. do 11% w 2016 r.)⁸².

Podsumowanie

Strach przed przestępczością to ważny problem społeczny, który – jak dowodzą liczne studia kryminologiczne i psychologiczne – wywiera realny wpływ na jakość życia obywateli. Może osłabiać kondycję fizyczną i psychiczną osób nim

⁷⁹ M. Chrzanowski, *Barometr Krakowski 2015*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2015, s. 50.

⁸⁰ *Idem*, *Barometr Krakowski 2016*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2016, s. 31.

⁸¹ *Idem*, *Barometr Krakowski 2015...*, *op. cit.*, s. 50; *idem*, *Barometr Krakowski 2016 ...*, *op. cit.*, s. 31.

⁸² *Idem*, *Barometr Krakowski 2015...*, *op. cit.*, s. 39; *idem*, *Barometr Krakowski 2016 ...*, *op. cit.*, s. 24.

dotkniętych⁸³, wpływać na ich sytuację materialną⁸⁴, kontakty społeczne i ogólną satysfakcję z życia. Przeważnie oznacza on konieczność zmiany dotychczasowego trybu życia, rezygnacji z pewnych przyzwyczajęń czy poniesienia dodatkowych kosztów, jednak w przypadkach krańcowych może prowadzić do całkowitej izolacji społecznej. Wysoki poziom obaw może potęgować wzajemną nieufność i wrogość wśród członków lokalnych społeczności, przyczyniając się zwrótnie do osłabienia nieformalnej kontroli społecznej, jeszcze większej anonimowości i podejrzliwości wśród mieszkańców, a w efekcie obniżając zdolność wspólnot do przeciwstawienia się zjawiskom niepożądanym⁸⁵. Na poziomie makrospołecznym społeczne lęki mogą prowadzić do wzrostu uprzedzeń oraz upowszechnienia nietolerancji, ksenofobii i rasizmu, a także stymulować polaryzację społeczną. Mogą osłabiać wiarę w skuteczność instytucji powołanych do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz dostarczać usprawiedliwienia dla samosądów. Mogą wreszcie przekładać się na radykalizację postaw obywateli wobec przestępczości oraz na gotowość do popierania widowiskowych, lecz mało efektywnych metod ograniczania przestępczości oraz strachu przed nią.

Dostrzegalnemu w przywołanych scenariuszach efektowi błędnego koła można przeciwdziałać jedynie poprzez planowanie lokalnych działań prewencyjnych na podstawie dowodów naukowych, a nie chaotyczne i fasadowe reagowanie w obliczu medialnej nagonki⁸⁶. Przedstawione powyżej badania nie są oczywiście wolne od ograniczeń, ale dają szansę na lepsze zrozumienie uwarunkowań społecznych obaw, ich porównanie z obiektywnymi zagrożeniami oraz opracowanie odpowiedniej strategii redukcji strachu. Niemal wszystkie programy prewencyjne stawiają sobie za cel wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa adresatów, jednak zwykle uznają je po prostu za skutek uboczny obniżenia wskaźników przestępczości. Tymczasem badania ewaluacyjne dowodzą, że działania przynoszące założone rezultaty w zakresie zwalczania i prewencji przestępczości nie zawsze są równie skuteczne w ograniczaniu strachu przed nią⁸⁷. Nic w tym zresztą dziwnego, skoro – jak wyżej wykazano – nie jest on prostym odzwierciedleniem rzeczywistych zagrożeń dla bezpieczeństwa.

---

⁸³ Osoby odczuwające wysoki poziom strachu przed przestępczością częściej identyfikują u siebie objawy typowe dla depresji oraz innych zaburzeń zdrowia psychicznego. Zob. M. Stafford, T. Chandola, M. Marmot, *Association between fear of crime and mental health and physical functioning*, „American Journal of Public Health” 2007, t. 97, nr 11, s. 2076 i n. Słabiej oceniają również swój stan zdrowia i ogólne zadowolenie z życia. Por. G. Green, J.M. Gilbertson, M.F.J. Grimsley, *Fear of crime and health in residential tower blocks: A case study in Liverpool, UK*, „European Journal of Public Health” 2002, t. 12, nr 1, s. 14, 15.

⁸⁴ S.Ch. Moore, *The value of reducing fear: an analysis using the European Social Survey*, „Applied Economics” 2006, t. 38, nr 1, s. 115–117.

⁸⁵ G. Vanderveen, *Interpreting Fear...*, *op. cit.*, s. 13.

⁸⁶ L.W. Sherman, D.P. Farrington, B.C. Welsh, D.L. MacKenzie, *Evidence-based crime prevention*, Routledge, New York 2002, s. 1.

⁸⁷ M. Enders, Ch.J. Jennett, M. Tulloch, *Revisiting fear...*, *op. cit.*, s. 203.

W zależności od przyczyn determinujących strach konieczne może być np. podjęcie działań zmierzających do odbudowy więzi sąsiedzkich i lokalnego kapitału społecznego, rewitalizacja przestrzeni publicznych, zapewnienie pomocy terapeutycznej dla osób pokrzywdzonych przestępstwem, wzmocnienie zaufania do służb policyjnych lub poprawa komunikacji pomiędzy policją a obywatelami, upowszechnienie informacji o realnej skali zagrożeń wywołujących bezzasadne obawy lub działania edukacyjne itd. Instytucje lokalne, którym powierzono dbałość o bezpieczeństwo obywateli, powinny dołożyć najwyższej staranności, aby postawić w tym zakresie właściwą diagnozę i podjąć adekwatną interwencję. Jak słusznie podnoszą Brandon C. Welsh i David P. Farrington, najważniejszą powinnością podmiotów chcących odpowiedzialnie dbać o bezpieczeństwo obywateli jest upewnienie się, czy z punktu widzenia dostępnej wiedzy naukowej realizują działania celowe⁸⁸. Jeszcze większym, choć równie ważnym wyzwaniem może się okazać stanowcza rezygnacja z tych praktyk, które obfitują w wizerunkowe profity, lecz z punktu widzenia interesu społecznego przynoszą więcej szkody niż pożytku.

Bibliografia

- Akers R.L., La Greca A.J., Sellers C., Cochran J., *Fear of crime and victimisation among the elderly in different types of communities*, „Criminology” 1987, t. 25, s. 487–506.
- Altheide D.L., *The Columbine shootings and the discourse of fear*, „American Behavioral Scientist” 2009, t. 52, nr 10, s. 1354–1370.
- Bauman Z., *Płynny lęk*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2008.
- Boateng F.D., Adjekum-Boateng N.S., *Differential perceptions of fear of crime among college students: The race factor*, „Journal of Ethnicity in Criminal Justice” 2017, t. 15, nr 2, s. 138–159.
- Callanan V.J., *Feeding the Fear of Crime. Crime-Related Media and Support for Three Strikes*, LFB Scholarly Publishing LLC, New York 2005.
- Chadee D.A., Virgil N.J., Ditton J., *State-trait anxiety and fear of crime*, w: Lee M., Farrall S. (red.), *Fear of Crime. Critical Voices in an Age of Anxiety*, Routledge–Cavendish, London–New York 2009, s. 168–187.
- Chrzanowski M., *Barometr Krakowski 2015*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2015.
- Chrzanowski M., *Barometr Krakowski 2016*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2016.
- Clarke A.H., Lewis M.J., *Fear of crime among the elderly: an exploratory study*, „British Journal of Criminology” 1982, t. 22, nr 1, s. 49–62.
- Cohen S., *Folk Devils and Moral Panics*, Routledge, London–New York 2011.
- Cook C.L., Fox K.A., *Testing the relative importance of contemporaneous offenses: The impacts of fear of sexual assault versus fear of physical harm among men and women*, „Journal of Criminal Justice” 2012, t. 40, nr 2, s. 142–151.

⁸⁸ B.C. Welsh, D.P. Farrington, *Toward an evidence-based approach to preventing crime*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 2001, t. 578, s. 166.

- Czapska J., *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa*, w: Krajewski K. (red.), *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast. Kraków na tle innych miast europejskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 143–200.
- Czapska J., *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych – możliwości i granice*, w: Czapska J., Krupiarz W. (red.), *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1999, s. 55–73.
- Czapska J. (red.), *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
- Dańdak W., *Bezpieczeństwo w Krakowie na tle dużych miast*, referat wygłoszony 12 maja 2014 r. podczas konferencji *Więcej bezpieczeństwa w Krakowie*, niepublikowany.
- De Groff S., *And my mama said: The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys*, „Youth Society” 2008, t. 39, nr 3, s. 267–293.
- Dobbs R.R., Waid C.A., O'Connor-Shelley T., *Explaining fear of crime as fear of rape among college females: An examination of multiple campuses in the United States*, „International Journal of Social Inquiry” 2009, t. 2, nr 2, s. 105–122.
- Dowler K., *Media consumption and public attitudes toward crime and justice: The relationship between fear of crime, punitive attitudes, and perceived police effectiveness*, „Journal of Criminal Justice and Popular Culture” 2003, t. 10, nr 2, s. 109–126.
- Enders M., Jennett Ch.J., Tulloch M., *Revisiting fear of crime in Bondi and Marrickville: sense of community and perceptions of safety*, w: Lee M., Farrall S. (red.), *Fear of Crime. Critical Voices in an Age of Anxiety*, Routledge–Cavendish, London–New York 2009, s. 188–210.
- Fanghanel A., *The trouble with safety: Fear of crime, pollution and subjectification in public space*, „Theoretical Criminology” 2015, t. 20, nr 1, s. 57–74.
- Farrall S., Bannister J., Ditton J., Gilchrist E., *Open and closed question*, „Social Research Update” 1997, nr 17, s. 283–298.
- Farrall S., Gadd D., *Evaluating crime fears: A research note on a pilot study to improve the measurement of the 'Fear of Crime' as a performance indicator*, „Evaluation” 2004, t. 10, nr 4, s. 493–502.
- Ferraro K.F., *Fear of Crime, Interpreting Victimization Risk*, State University of New York Press, New York 1995.
- Ferraro K.F., *Women's fear of victimization: shadow of sexual assault?*, „Social Forces” 1996, t. 75, nr 2, s. 667–690.
- Ferraro K.F., LaGrange R.L., *Are older people most afraid of crime? Reconsidering age differences in fear of victimization*, „Journal of Gerontology: Social Sciences” 1992, t. 47, nr 5, s. 233–244.
- Gadd D., Jefferson T., *Anxiety, defensiveness and the fear of crime*, w: Lee M., Farrall S. (red.), *Fear of Crime. Critical Voices in an Age of Anxiety*, Routledge–Cavendish, London–New York 2009, s. 125–142.
- Garofalo J., *The fear of crime: Causes and consequences*, „The Journal of Criminal Law and Criminology” 1981, t. 72, nr 2, s. 839–857.
- Gilchrist E., Bannister J., Ditton J., Farrall S., *Women and the 'fear of crime': Challenging the accepted stereotype*, „British Journal of Criminology” 1998, t. 38, nr 2, s. 283–298.
- Green G., Gilbertson J.M., Grimsley M.F.J., *Fear of crime and health in residential tower blocks: a case study in Liverpool, UK*, „European Journal of Public Health” 2002, t. 12, nr 1, s. 10–15.

- Greer Ch., *Sex Crime and the Media. Sex Offending and the Press in a Divided Society*, Willan Publishing, Cullompton 2003.
- Hummelshelm D., Hirtenlehner H., Jackson J., Oberwittler D., *Social insecurities and fear of crime: A cross-national study on the impact of welfare state policies on crime-related anxieties*, „European Sociological Review” 2011, t. 27, nr 3, s. 327–345.
- Jackson J., *Bridging the social and the psychological the fear of crime*, w: Lee M., Farrall S. (red.), *Fear of Crime. Critical Voices in an Age of Anxiety*, Routledge–Cavendish, London–New York 2009, s. 143–167.
- Jerschina J., Lesińska E., Pytliński Ł., Siwek H., *Badania poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Prądnika Czerwonego w Krakowie ze szczególnym uwzględnieniem wpływu zmian architektonicznych i technicznych na poziomę lęku przed przestępczością*, w: Czapska J. (red.), *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
- Jewkes Y., *Media i przestępczość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
- Kossowska A., Buczkowski K., Klaus W., Rzeplińska I., Woźniakowska-Fajst D., *Politicians, media, and society's perception of crime*, w: Šelih A., Završnik A. (red.), *Crime and Transition in Central and Eastern Europe*, Springer, New York 2012, s. 37–63.
- Kury H., Dörmann U., Richter H., Würger M., *Opfererfahrungen und Meinungen zur inneren Sicherheit in Deutschland*, Bundeskriminalamt-Forschungsreihe, t. 25, Wiesbaden 1992.
- Kury H., Ferdinand T., *The victim's experience and fear of crime*, „International Review of Victimology”, t. 5, nr 2, s. 93–140.
- Lane J., *Theoretical explanations for gender differences in fear of crime*, w: Renzetti C.M., Miller S.L., Gove A.R. (red.), *Routledge International Handbook of Crime and Gender Studies*, Taylor Francis, London 2012, s. 57–67.
- Lewis D.A., Salem G., *Fear of Crime. Incivility and the Production of a Social Problem*, Transaction Books, New Brunswick–Oxford 1986.
- Meyer D., Grollman E.A., *Sexual orientation and fear at night: Gender differences among sexual minorities and heterosexuals*, „Journal of Homosexuality” 2014, t. 61, nr 4, s. 453–470.
- Moore S.Ch., *The value of reducing fear: an analysis using the European Social Survey*, „Applied Economics” 2006, t. 38, nr 1, s. 115–117.
- Ostaszewski P., *Kontrola społeczna a lęk przed przestępczością*, w: Buczkowski K., Klaus W., Wiktorska P., Woźniakowska-Fajst D. (red.), *Zmiana i kontrola. Społeczeństwo wobec przestępczości*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2017, s. 43–58.
- Ostaszewski P., *Lęk przed przestępczością*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Pain R., *Place, social relations and the fear of crime: a review*, „Progress in Human Geography” 2000, t. 24, nr 3, s. 365–387.
- Pantazis Ch., Gordon D., *Do the 'poor' experience more crime and greater fear of crime than the 'rich'?*, w: Dorling D., Simpson L. (red.), *Statistics in Society*, Arnold, London 1998.
- Parker K., *Black-white differences in perceptions of fear of crime*, „The Journal of Social Psychology” 1988, t. 128, nr 4, s. 453–470.
- Pratt J., *Penal Populism*, Routledge, London–New York 2007.
- Psychology of Fear, Crime and the Media: International Perspectives*, Chadee D. (red.), Routledge, New York 2016.
- Renauer B.C., *Reducing fear of crime. Citizen, police, or government responsibility?*, „Police Quarterly” 2007, t. 10, nr 1, s. 41–62.

- Rollwagen H., *The relationship between dwelling type and fear of crime*, „Environment and Behavior” 2016, t. 48, nr 2, s. 365–387.
- Roman C.G., Chalfin A., *Fear of walking outdoors. A multilevel ecologic analysis of crime and disorder*, „American Journal of Preventive Medicine” 2008, t. 34, nr 4, s. 306–312.
- Sampson R.J., Groves W.B., *Community structure and crime. Testing social-disorganisation theory*, „American Journal of Sociology” 1989, t. 94, nr 4, s. 774–802.
- Sargeant E., Liu Y., St John N., Fong Hong N., Huu T., Chen J., Mazerolle L., *Social capital and fear of crime in Brisbane*, „Journal of Sociology” 2017, t. 53, nr 3, s. 10–13.
- Sessar K., Herrmann H., Keller W., Weinrich M., Breckner I., *Insecurities in European Cities. Crime-Related Fear Within the Context of New Anxieties and Community-Based Crime Prevention*, Department of Criminology of the University of Hamburg, Hamburg 2004.
- Sherman L.W., Farrington D.P., Welsh B.C., MacKenzie D.L., *Evidence-based Crime Prevention*, Routledge, New York 2002.
- Simon J., *Governing Through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*, Oxford University Press, New York 2007.
- Skogan W.G., *The impact of victimization on fear*, „Crime & Delinquency” 1987, t. 33, nr 1, s. 135–154.
- Snedker K.A., *Altruistic and vicarious fear of crime: Fear of others and gendered social roles*, „Sociological Forum” 2006, t. 21, nr 2, s. 163–195.
- Stafford M., Chandola T., Marmot M., *Association between fear of crime and mental health and physical functioning*, „American Journal of Public Health” 2007, t. 97, nr 11, s. 2076–2081.
- Surette R., *Media, Crime and Criminal Justice. Images, Realities, and Policies*, Cengage Learning, Stanford 2011.
- Szafrańska M., *Penalny populizm a media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015.
- Tseloni A., Zafaronitou Ch., *Fear of crime and victimization a multivariate multilevel analysis of competing measurements*, „European Journal of Criminology” 2008, t. 5, nr 4, s. 387–409.
- Tulloch M., *Parental fear of crime. A discursive analysis*, „Journal of Sociology” 2004, t. 40, nr 4, s. 362–377.
- Vanderveen G., *Interpreting Fear, Crime, Risk and Unsafety*, Boom Juridische Uitgevers, Den Haag 2006.
- Vauclair Ch., Bratanova B., *Income inequality and fear of crime across the European region*, „European Journal of Criminology” 2017, t. 14, nr 2, s. 221–241.
- Warr M., *Fear of crime in the United States: Avenues for research and policy*, „Criminal Justice” 2000, t. 4, s. 451–489.
- Welsh B.C., Farrington D.P., *Toward an evidence-based approach to preventing crime*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 2001, t. 578, s. 158–173.
- Williams F.P., McShane M.D., Akers R.L., *Worry about victimization: An alternative and reliable measure for fear of crime*, „Western Criminology Review” 2000, t. 2, nr 2, s. 1–29.
- Witkowska-Rozpara K., *Przestępczość, środki masowego przekazu a polityka karna*, C.H. Beck, Toruń 2011.

Źródła internetowe

- Boers K., *Crime, fear of crime and the operation of crime control in the light of victim surveys and other empirical studies*, październik 2003, http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.coe.int/ContentPages/93610282.pdf [dostęp: 30.06.2017].
- CBOS, *Bezpieczeństwo publiczne. Komunikat z badań*, maj 2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_063_13.PDF [dostęp: 30.06.2017].
- CBOS, *Opinie o bezpieczeństwie narodowym. Komunikat z badań*, luty 2014, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_018_14.PDF [dostęp: 30.06.2017].
- Farral S., Gadd D., *Fear today, gone tomorrow: do surveys overstate fear levels?*, http://www3.istat.it/istat/eventi/2003/perunasocieta/relazioni/Farral_abs.pdf [dostęp: 30.06.2017].
- Furedi F., *The only thing we have to fear is the 'culture of fear' itself*, kwiecień 2007, <http://www.frankfuredi.com/pdf/feaessay-20070404.pdf> [dostęp: 30.06.2017].
- Gabor T., *Evidence-based crime prevention programs: a literature review*, marzec 2011, <http://docplayer.net/449663-Evidence-based-crime-prevention-programs-a-literature-review.html> [dostęp: 30.06.2017].
- Grzyby M., *Młody mężczyzna zabity w centrum Krakowa*, wrzesień 2013, http://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-mlody-mezczyzna-zabity-w-centrum-krakowa,nId,1023235#utm_source=www.rmfm24.pl&utm_medium=relatedBottom&utm_campaign=1023286 [dostęp: 30.06.2017].
- <http://krakow.onet.pl/burzliwa-debata-rady-miasta-krakow-splywa-krwia/3h2s7> [dostęp: 30.06.2017].
- <http://krakow.onet.pl/krakow-zabojstwo-na-ul-grodzkiej-nie-zyje-23-latek/15svb> [dostęp: 30.06.2017].
- <http://malopolska.policja.gov.pl/pl/aktualnosci/mniej-przestepstw-wieksza-skuteczosc-malopolska-policja-w-2015-roku> [dostęp: 30.06.2017].
- <http://malopolska.policja.gov.pl/pl/aktualnosci/podsumowanie-pracy-malopolskich-policjantow-za-rok-2014> [dostęp: 30.06.2017].
- http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.coe.int/ContentPages/93610282.pdf [dostęp: 30.06.2017].
- <http://www.gazetakrakowska.pl/arttykul/986760,atak-nozem-w-centrum-krakowa-nie-zyje-23latek-zdjecia,id,t.html> [dostęp: 30.06.2017].
- <http://www.ksp.wpia.uj.edu.pl/porozumienie-na-rzecz-bezpieczenstwa> [dostęp: 30.06.2017].
- <http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/107731,Rok-2014-bardziej-bezpieczny.html> [dostęp: 30.06.2017].
- <http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/121461,Rok-2015-bardziej-bezpieczny.html?search=234333738> [dostęp: 30.06.2017].
- <http://www.tvn24.pl/krakow,50/podejrzany-o-zabojstwo-na-nagraniu-z-monitoringu-policja-szuka-swiadkow,353350.html> [dostęp: 30.06.2017].
- <https://www.wprost.pl/kraj/415822/Zabojstwo-w-Krakowie-Nozownik-zabil-24-latka.htm> [dostęp: 30.06.2017].
- Kos J., *Kraków sływa krwią. Cierpią także niewinni*, wrzesień 2016, <http://facet.interia.pl/sledztwo/news-krakow-splywa-krwia-cierpia-takze-niewinni,nId,2263273> [dostęp: 30.06.2017].
- Maciejasz D., *Znicze i listy na miejscu zbrodni na ulicy Grodzkiej*, wrzesień 2013, http://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,35798,14571989,Znicze_i_listy_w_miejscu_zbrodni_na_ul_Grodzkiej.html [dostęp: 30.06.2017].

- Ogórek P., *Burzliwa debata rady miasta. „Kraków spływa krwią”*, czerwiec 2013, <https://krakow.onet.pl/burzliwa-debata-rady-miasta-krakow-splywa-krwia/3h2s7> [dostęp: 26.06.2013].
- Rapalski P., *Atak na Grodzkiej. Zabójstwo Dawida zszokowało mieszkańców i turystów*, wrzesień 2013, <http://www.gazetakrakowska.pl/arttykul/988531,atak-na-grodzkiej-zabojstwo-dawida-zszokowalo-mieszkancow-i-turystow,id,t.html> [dostęp: 30.06.2017].
- Sidorowicz J., *Niebezpiecznie w centrum Krakowa. Bójki, pobicia*, wrzesień 2012, http://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,35798,12539273,Niebezpiecznie_w_centrum_Krakowa__Bójki__pobicia.html [dostęp: 30.06.2017].